

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Pavel Havlíček

**Zahraněčněpolitické vztahy Evropské unie a
Ukrajiny v letech 2004-11: od Evropské
politiky sousedství k Východnímu
partnerství**

Bakalářská práce

Praha 2015

Autor práce: **Pavel Havlíček**

Vedoucí práce: **PhDr. Bohdan Zilynskyj, Ph. D.**

Rok obhajoby: **2014/15**

Bibliografický záznam

HAVLÍČEK, Pavel. *Zahraničněpolitické vztahy Evropské unie a Ukrajiny v letech 2004-11: od Evropské politiky sousedství k Východnímu partnerství*. Praha, 2015. 65 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Bohdan Zilynskyj, Ph. D.

Abstrakt

Tato bakalářská práce představuje případovou studii zabývající se zahraničněpolitickými vztahy Evropské unie a Ukrajiny v letech 2004-11. Konkrétně se práce zaměřuje na Evropskou politiku sousedství a Východní partnerství, které tvořily základ vztahů v tomto období. Analýzou vzájemných vztahů se práce snaží zodpovědět výzkumnou otázku, z jakého důvodu se Evropské unii v tomto období nepodařilo prosadit své zahraničněpolitické cíle na Ukrajině. Za účelem zodpovězení otázky práce ve třech kapitolách chronologicky popisuje a analyzuje vývoj evropské zahraniční politiky na Ukrajině a její přijetí ukrajinskou stranou. První kapitola se zabývá historií partnerství mezi EU a Ukrajinou v období 1991 až 2004, ze kterého si vybírá nejdůležitější body relevantní pro vývoj po roce 2004, kdy byla spuštěna Evropská politika sousedství. Na tu se práce zaměřuje v druhé kapitole, která nejprve mapuje vznik a charakter této politiky a později se dostává ke konkrétním bodům, které Evropská politika sousedství přinesla vývoji vztahů s Ukrajinou. Závěrečná část se týká politiky Východního partnerství a stejně jako druhá kapitola nejprve popisuje vznik a obsah tohoto projektu. Druhá část kapitoly přináší pohled ukrajinské strany na Východní partnerství a poukazuje na limity, které vzešly ze srovnání Evropské politiky sousedství s Východním partnerstvím. Nakonec práce na základě zjištěných poznatků odpovídá na výzkumnou otázku tím, že částečně potvrzuje hypotézu, že hlavní překážkou prosazení cílů Evropské unie na Ukrajině se skutečně stala rozdělená zahraniční politika EU. Bakalářská práce však dodává, že při snaze o plné zodpovězení otázky musíme vzít v úvahu i další dva limity vzájemných vztahů, kterými se staly „eurocentristický“ přístup EU k zahraniční politice a také vnitropolitická situace na Ukrajině.

Abstract

The Bachelor's thesis deals with a problem of the EU-Ukraine relations between 2004 and 2011 in form of a case-study. More specifically, it focuses on the European Neighbourhood Policy and the project of Eastern Partnership. Analysing the partnership, the thesis tries to answer a research question what the reason for failure of the European goals in Ukraine is. To answer the question the thesis is divided into three parts and each of them describes and analyses the development of the relations between EU and Ukraine. The first chapter elaborates points from history of the partnership which are relevant for the development after 2004. The second part looks into the European Neighbourhood Policy, its origins and character together with the contribution to the relations with Ukraine. The final section aims at the Eastern Partnership initiative and it describes and analyses the policy as well. The second part of the chapter offers a comparison of both policies and it deduces limits of the European foreign policy in Ukraine. Finally, the thesis comes to conclusion that the hypothesis stating that the EU failed to achieve its goals in Ukraine due to the inconsistent approach towards Ukraine was partly right. However, during the process of writing two other limits of the “Eurocentric” European foreign policy and domestic situation in Ukraine emerged and they have to be taken into consideration to fully answer the question.

Klíčová slova

Evropská unie, Ukrajina, Dohoda o partnerství a spolupráci, Evropská politika sousedství, Akční plán EU-Ukrajina, Východní partnerství, Dohoda o přidružení, prohloubená a komplexní zóna volného obchodu

Keywords

European Union, Ukraine, Partnership and Cooperation Agreement, European Neighbourhood Policy, EU-Ukraine Action Plan, Eastern Partnership, Association Agreement, Deep and Comprehensive Free Trade Area

Rozsah práce: 106 313 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne: 15. 5. 2015

Pavel Havlíček

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu práce PhDr. Bohdanu Zilynskému, Ph. D. za jeho pomoc při vedení práce a rovněž všem, kteří mě při psaní této bakalářské práce podporovali.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Pavel Havlíček

E-mail:

pavelhavlicek00@gmail.com

Semestr:

Letní

Akademický rok:

2012/2013

Název práce:

Zahraničněpolitické vztahy Evropské unie a Ukrajiny v letech 2004-11: od Evropské politiky sousedství k Východnímu partnerství

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

Letní, 2014/2015

Vedoucí bakalářského semináře:

Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.

Vedoucí práce (není povinné):

PhDr. Bohdan Zilynskij, Ph.D.

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

Téma zahraniční politiky Evropské unie, konkrétně Evropské politiky sousedství a Východního partnerství bylo vybráno z hlediska významu pro Českou republiku. Česká republika je od roku 2004 členem EU a podílí se tak na tvorbě její zahraniční politiky. Zvláště aktivně se zapojila do vzniku projektu Východního partnerství, které bylo spuštěno během českého předsednictví EU a které se od května 2007 stalo zahraničněpolitickou prioritou České republiky.

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Předpokládaným cílem práce je vyhodnotit úspěšnost evropské zahraniční politiky na Ukrajině v letech 2004-11 při prosazování jejích cílů. Práce bude v tomto smyslu usilovat o kritickou analýzu Evropské politiky sousedství a Východního partnerství jako nástrojů zahraniční politiky EU. Na závěr by mělo být z práce patrné, z jakého důvodu se nepodařilo evropské zahraniční politice uskutečnit cíle Evropské politiky sousedství a to ani po více než deseti letech od jejího spuštění.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Téma této bakalářské práce se týká evropské zahraniční politiky vůči Ukrajině v období 2004 až 2011. Konkrétně se tato práce zaměří na Evropskou politiku sousedství a Východní partnerství, které se práce bude snažit analyzovat a popsat jako nástroje prosazení evropských cílů na Ukrajině. Bakalářská práce bude rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zaměří na vztahy EU a Ukrajiny před rokem 2004, které jsou důležité pro uvedení partnerství do širšího kontextu. V druhé kapitole se text bude věnovat Evropské politice sousedství a bude rozebírat nejen tuto politiku, ale i její přínos pro vztahy s Ukrajinou. Poslední kapitola bude analyzovat projekt Východního partnerství, který byl spuštěn v květnu 2007 na summitu Východního partnerství v Praze. Na základě srovnání Evropské politiky sousedství s Východním partnerstvím se práce pokusí stanovit možné limity vzájemných vztahů a podle nich určit, z jakého důvodu nebyly cíle Evropské politiky sousedství naplněny.

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

Úvod

1. Historický kontext vztahů EU-Ukrajina

- Dohoda o partnerství a spolupráci

- Společná strategie EU vůči Ukrajině
- 2. Evropská politika sousedství
 - Akční plán EU-Ukrajina
 - Postoj ukrajinské strany
 - Kritika Evropské politiky sousedství
- 3. Východní partnerství
 - Obsah Východního partnerství
 - Postoj ukrajinské strany
 - Přínos vzájemným vztahům

Závěr

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

- Albrycht, I. eds. (n.d.). The Eastern partnership in the context of the European neighbourhood policy and V4 agenda. Kraków: The Kosciuszko Institute.
- Delcour, L. (2007). Does the European Neighbourhood Policy make a difference? Policy Patterns and Reception in Ukraine and Russia. *European Political Economy Review*, 7, 118- 155.
- Hillion, C. a Cremona, M. (2006). The Potential and Limits of the European Neighbourhood Policy. In: Copsey, N. a Mayhew, A. eds. *European Neighbourhood Policy: the Case of Ukraine*. Sussex European Institute, 20-44.
- Kelley, J. (2006). New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms through the New European Neighbourhood Policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 44(1), 29-55.
- Korosteleva, E. (2011). The Eastern Partnership Initiative: A New Opportunity for Neighbours?. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 27(1), 1-21.
- Popescu, N. (2009). EU and the Eastern Neighbourhood: Reluctant Involvement in Conflict Resolution. *European Foreign Affairs Review*, 14, 457-477.
- Pridham, G. (2011). Ukraine, the European Union and the Democracy Question. *Romanian Journal of European Affairs*, 11(4), 18-33.
- Smith, K. E. (2005). The Outsiders: The European Neighbourhood Policy. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 81(4), 757-773.
- Stegniy, O. (2011). Ukraine and the Eastern Partnership: 'lost in translation'?. *Journal of communist studies and transition politics*, 27(1), 50-72.
- Wolczuk, K. (2009). Implementation without Coordination: The Impact of EU Conditionality on Ukraine under the European Neighbourhood Policy. *Europe-Asia Studies*, 61(2), 187-211.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM	3
PROHLÁŠENÍ	5
PODĚKOVÁNÍ	6
OBSAH	2
SEZNAM ZKRATEK	3
1. HISTORICKÝ KONTEXT VZTAHŮ EVROPSKÉ UNIE A UKRAJINY V LETECH 1991-2004	9
1.1 <i>Dohoda o partnerství a spolupráci</i>	10
1.2 <i>Společná strategie EU vůči Ukrajině</i>	13
1.3 <i>„Deklarativní evropeizace“ a postoj ukrajinské strany</i>	14
2. EVROPSKÁ POLITIKA SOUSEDSTVÍ	16
2.1 <i>Základní charakteristika Evropské politiky sousedství</i>	16
2.2 <i>Akční plán EU-Ukrajina</i>	19
2.3 <i>Ukrajinský postoj k ENP a AP</i>	21
2.4 <i>Výsledky ENP a AP</i>	25
2.5 <i>Kritika ENP a AP</i>	29
3. VÝCHODNÍ PARTNERSTVÍ	32
3.1 <i>Okolnosti vzniku Východního partnerství</i>	32
3.2 <i>Obsah Východního partnerství</i>	35
3.2.1 <i>Bilaterální úroveň vztahů</i>	35
3.2.2 <i>Multilaterální úroveň vztahů</i>	37
3.2.3 <i>Instituce spolupráce</i>	38
3.2.4 <i>Finanční zázemí</i>	39
3.3 <i>Postoj ukrajinské strany</i>	40
3.3.1 <i>Viktor Janukovyč prezidentem</i>	45
3.4 <i>Konstanty vztahů EU-Ukrajina</i>	47
ZÁVĚR	50
SUMMARY	53
POUŽITÁ LITERATURA	54
<i>Primární literatura</i>	54
<i>Sekundární literatura</i>	58
<i>Webové odkazy</i>	64

Seznam zkratek

AA	Dohoda o přidružení mezi Evropskou unií a Evropským společenstvím pro atomovou energii a jejich členskými státy na jedné straně a Ukrajinou na straně druhé (<i>Association Agreement</i>)
AP	Akční plán EU-Ukrajina (<i>Action Plan</i>)
CIB	Komplexní program pro budování institucí (<i>Comprehensive Institution Building programme</i>)
CORLEAP	Konference regionálních a místních samospráv Východního partnerství (<i>Conference of Regional and Local Authorities for the Eastern Partnership</i>)
DCFTA	Prohloubená a komplexní zóna volného obchodu (<i>Deep and Comprehensive Free Trade Area</i>)
EaP	Východní partnerství (<i>Eastern Partnership</i>)
EIDHR	Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva (<i>European Instrument for Democracy and Human Rights</i>)
ENP	Evropská politika sousedství (<i>European Neighbourhood Policy</i>)
ENPI	Nástroj evropského sousedství a partnerství (<i>European Neighbourhood and Partnership Instrument</i>)
ENPI CBC	Nástroj evropského sousedství a partnerství – přeshraniční spolupráce (<i>European Neighbourhood and Partnership Instrument – Cross-border Cooperation</i>)
ES	Evropské společenství
EU	Evropská unie
EUBAM	Pohraniční asistenční mise EU Moldavsku a Ukrajině (<i>Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine</i>)
EURATOM	Evropské společenství pro atomovou energii (<i>European Atomic Energy Community</i>)
EURONEST PA	Parlamentní shromáždění EU a východního sousedství (<i>EU-Neighbourhood-East Parliamentary Assembly</i>)

GRECO	Skupina států proti korupci (<i>Group of States against Corruption</i>)
INOGATE	Program mezistátní dopravy ropy a zemního plynu do Evropy (<i>Interstate Oil and Gas Transportation to Europe</i>)
INTERREG	Program meziregionální spolupráce (<i>Interregional Cooperation programme</i>)
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
MEDA	Finanční program Doprovodná opatření (<i>Mesures D'Accompagnement</i>)
NATO	Severoatlantická aliance (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
PCA	Dohoda o partnerství a spolupráci zakládající partnerství mezi Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na jedné straně a Ukrajinou na straně druhé (<i>Partnership and Cooperation Agreement</i>)
PHARE	Polsko a Maďarsko fond finanční podpory (<i>Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy</i>)
TACIS	Technická podpora státům Společenství nezávislých států (<i>Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States</i>)
TACIS CBC	Technická podpora státům Společenství nezávislých států – přeshraniční spolupráce (<i>Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States – Cross-border Cooperation</i>)
TAIEX	Nástroj technické a informační výměny (<i>Technical Assistance and Information Exchange instrument</i>)
TRACECA	Dopravní koridor Evropa-Kavkaz-Asie (<i>Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia</i>)
USA	Spojené státy americké (<i>United States of America</i>)
WTO	Světová obchodní organizace (<i>World Trade Organization</i>)

Úvod

Po měsících ruského politického a ekonomického nátlaku ukrajinská vláda 21. listopadu 2013 pouhý týden před summitem Východního partnerství ve Vilniusu odmítla podepsat Dohodu o přidružení s Evropskou unií (EU). Dohodu, která měla Ukrajině zajistit politické přidružení a ekonomickou integraci s EU, vyjednávaly partneři od března 2007. Právě odmítnutí této dohody dalo vzniknout protestnímu hnutí tzv. Euromajdanu, který požadoval naplnění strategických cílů Ukrajiny v podobě integrace s EU, o kterých ještě v září 2013 ukrajinský prezident Viktor Janukovyč ujišťoval ukrajinskou společnost i svět. Janukovyč na summitu Východního partnerství smlouvu nepodepsal a naopak se pokusil protestní hnutí brutálně rozehnat. To se mu ale nepodařilo a protesty naopak ještě zesílily. Po krvavých střetech mezi představiteli Euromajdanu a silových složek ve dnech 18. až 21. února Janukovyč uprchl z Kyjeva a následujícího dne byl ukrajinským parlamentem zbaven moci. 27. února – ve stejný den, kdy se prozatímní vláda Arsenije Jaceňuka ujala úřadu – začali neznámí ozbrojenci obsazovat Krym. Dne 16. března proběhlo na Krymu referendum o připojení k Ruské federaci a ruský prezident Vladimir Putin o den později podepsal dekret o připojení Krymu k Rusku. Brzy se konflikt rozhořel také ve východoukrajinském Donbase.

Ukrajinský stát se v tu dobu nacházel na pokraji rozkladu a chaosu, mnozí o něm dokonce mluvili jako o státu, který selhal (tzv. failed state). Málokdo by se proto odvážil nazvat Ukrajinu prostorem stability, bezpečnosti či blahobytu. Přesto právě tento cíl prosazovala EU ve své zahraniční politice vůči Ukrajině a dalším patnácti zemím Středozemního moře, východní Evropy a jižního Kavkazu od května roku 2004, kdy byla v souvislosti s východním rozšířením EU spuštěna Evropská politika sousedství (ENP).¹ ENP si kromě tohoto vysokého cíle ve svých zakládajících dokumentech vytyčila i další neméně ambiciózní cíle.² Prvním z nich bylo, že v Evropě neměly po roce 1989 vzniknout nové hranice a EU chtěla formou přeshraniční spolupráce a postupného zrušení vízové povinnosti pro země východní Evropy

¹ Kromě Ukrajiny zařadila EU do Evropské politiky sousedství Alžírsko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Libyi, Palestinskou autonomní samosprávu, Sýrii a Tunisko v okolí Středozemního moře, Bělorusko a Moldavsko ve východní Evropě a Arménii, Ázerbájdžán a Gruzii na jižním Kavkazu.

² Commission of the European Communities (2004). *Communication from the Commission European Neighbourhood Policy Strategy Paper*. [Online]. COM(2004) 373 final. Brussels. Zdroj: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com%282004%290373_/com_com%282004%290373_en.pdf [staženo 2. 5. 2015].

dosáhnout překonání této „papírové opony“.³ Druhým cílem ENP se stalo vytvoření privilegovaného partnerství se sousedními státy na základě sdílených hodnot a principů spolupráce. Avšak ani jeden z těchto hlavních cílů nebyl ani za více než deset let existence ENP ve východní dimenzi politiky v plné míře naplněn.⁴

Z toho důvodu se práce zaměřuje na zkoumání zahraniční politiky EU vůči až do posledních let nejpokročilejší zemi ENP – Ukrajině v letech 2004 až 2011, kdy začala ENP stagnovat. Na příkladu vzájemných vztahů EU a Ukrajiny se práce pokusí zodpovědět následující výzkumnou otázku: *Z jakého důvodu se Evropské unii nepodařilo naplnit výše zmíněné cíle Evropské politiky sousedství a to ani na Ukrajině, která byla alespoň rétoricky tyto cíle nejvíce ochotná prosazovat? Za tímto účelem si práce stanovila hypotézu, o jejíž potvrzení nebo vyvrácení se pokusí: Evropské unii se v letech 2004-11 nepodařilo prosadit své cíle na Ukrajině, protože její zahraniční politika byla příliš rozdělená různými zájmy členských států EU, což zamezilo tomu, aby se Ukrajina stala prioritou zahraniční politiky EU.* Pro úplné zodpovězení výzkumné otázky si práce stanovila ještě dílčí výzkumnou otázku: *Jakým způsobem přispěla politika Východního partnerství k prosazování cílů Evropské politiky sousedství?* Práce přitom bere na vědomí postupný vývoj evropské zahraniční politiky a chybějící institucionalizaci, která vznikla až Lisabonskou smlouvou v roce 2009. Autor této práce však odmítá tvrzení, že evropská zahraniční politika až do roku 2009 neexistovala, a považuje proto za legitimní zkoumat její cíle i před rokem 2009.

Jak je patrné z výše uvedeného, práce pojednává o vztazích EU a Ukrajiny v období od května 2004 do prosince 2011 formou případové studie. Nicméně z důvodu nutnosti zařazení událostí do širšího kontextu práce mapuje též počátky vztahů do roku 2004, ze kterých si bere nejvýznamnější události a také obecné tendence, které se ukázaly pro vývoj ENP relevantní. Zároveň poslední kapitola nabízí některé pohledy do období po roce 2011, které mají sloužit pro ilustraci dopadů evropské politiky vůči Ukrajině na konkrétních výsledcích. V této souvislosti je rovněž nutné poznamenat, že práce neusiluje o maximalistické zpracování ENP a Východního partnerství (EaP), protože se obě politiky rozvíjely svým „vlastním životem“ a bylo by tedy prakticky nemožné zaznamenat veškeré aktivity probíhající v rámci ENP (resp. EaP) v práci

³ V souvislosti s rozšířením EU v roce 2004 musely nové členské státy EU přijmout pravidla schengenského prostoru a zavést vízovou povinnost pro východní země, což bylo obzvláště negativně vnímáno v Polsku. S pojmem „papírová opona“ přišel v roce 2003 na summitu EU-Ukrajina v Jaltě ukrajinský prezident Leonid Kučma.

tohoto rozsahu. Stále se měnící charakter ENP (resp. EaP) pramenil z jejich experimentálního původu, který se neustále rozvíjel učením se z předešlých chyb formou pravidelného vyhodnocování a vylepšování politiky.

Za účelem potvrzení nebo vyvrácení hypotézy práce používá empiricko-analytický přístup ke zkoumání normativněprávního základu vztahů mezi EU a Ukrajinou. Tím usiluje o získání poznatků o evropské zahraniční politice vůči Ukrajině, které mají určit příčinu neúspěchu prosazení cílů ENP na Ukrajině. Na tyto poznatky jsou aplikovány analytické a deskriptivní metody, které slouží k analyzování obou politik a popisu jejich vývoje v čase. Za pomoci tohoto přístupu a metod práce zkoumá vývoj vztahů mezi oběma partnery a snaží se zachytit obecné trendy i potenciální překážky ovlivňující úspěšnost prosazování evropských cílů. Celou práci lze přitom považovat za případovou studii týkající se jednoho problému z oblasti mezinárodních vztahů vyvíjejícího se v čase.

Práce je rozdělena do tří tematických částí a dílčích podkapitol. Úvodní kapitola popisuje počátky partnerství EU a Ukrajiny v jejich obecných tendencích a konkrétních výsledcích před rokem 2004, které jsou relevantní pro pozdější vývoj. Druhá část práce se zabývá samotnou Evropskou politikou sousedství a to jejím vznikem, fungováním, konkrétním obsahem, postojem ukrajinské strany, výsledky a také kritikou politiky. V poslední tematické části se text zaměřuje na politiku Východního partnerství a popisuje ji stejně jako v předešlé kapitole ENP. Odlišné zde je to, že se závěrečná podkapitola místo kritiky pokouší srovnáním s ENP popsat prvky, které jsou oběma politikám společné a tvoří tak limity evropské zahraniční politiky vůči Ukrajině.

Z hlediska použité literatury práce vychází ze dvou skupin zdrojů. Prvními jsou primární zdroje EU související s Evropskou politikou sousedství a Východním partnerstvím. Tyto prameny jsou zpravidla dostupné na webových stránkách jednotlivých evropských institucí, programů a iniciativ v českém nebo anglickém jazyce, případně v elektronických archivech taktéž přístupných online. Druhou skupinu zdrojů této bakalářské práce představují politologické, právní i historické analytické články a další dokumenty sekundární literatury, které jsou použity při analýze ENP (resp. EaP), jejího vlivu na prosazování cílů evropské zahraniční politiky a také při analýze vnitropolitické situace na Ukrajině, pokud ta měla zvláštní význam pro přijetí evropské politiky. Převážná většina sekundární literatury pochází ze zahraničních

⁴ První zemí Východního partnerství, které EU zrušila vízovou povinnost, se v dubnu 2014 stalo Moldavsko.

zdrojů, protože v českém prostředí není téma ENP a EaP ve vztahu k Ukrajině důkladněji probádáno. Ve světové akademické obci publikuje poměrně početná skupina autorů zabývající se touto problematikou z velké části v anglickém jazyce. Většina z nich uplatňuje vůči ENP (v menší míře i EaP) kritický pohled interpretující ENP prizmatem deficitu. ENP byla totiž částečně modelována na základě evropské politiky rozšíření, z čehož ENP vychází jako experiment s předem omezenými možnostmi. Stejně tak Východní partnerství, které bylo zahrnuto do ENP většina autorů chápe jako prohloubení (resp. rozšíření) ENP spíše než její nahrazení. Z hlediska obsahu autor této práce považuje za nejpřínosnější články od Eleny Korostelevové, která se dlouhodobě zabývá působením EU ve východní Evropě. Korostelevová přináší velmi kritický pohled na obě politiky. Práce používá výsledky jejího rozsáhlého terénního výzkumu z let 2008-9, který se zaměřil na reakce na ENP u obyvatelstva a elit v Bělorusku, Moldavsku, Rusku a na Ukrajině a také na reakce představitelů Evropské komise a členských států – její výzkum v této souvislosti poukazuje na řadu rozporů. Dále se významným přínosem pro tuto práci staly akademické články Kataryny Wolczukové, která ENP ve vztahu k Ukrajině dlouhodobě analyzuje, Christophera Hilliona, který se věnuje právním otázkám vnějších vztahů EU, a několika dalších autorů.⁵ Články sekundární literatury byly nejčastěji staženy z akademických databází EBSCO, Jstor a Proquest.

V souvislosti s charakterem literatury zvolil autor namísto klasického stylu *The Chicago Manual of Style* (resp. normy AUC) Harvardský odkazovací styl. Ten je podle autora vhodnější, protože umožňuje práci kombinovat velké množství primárních a sekundárních zdrojů a přitom udržet text přehledný. Tímto způsobem je na dokumenty primární literatury odkazováno v poznámkách pod čarou a na dokumenty sekundární přímo v textu. Autor vychází ze standardizované Harvardské normy, se kterou má osobní zkušenost.⁶ Zároveň je na tomto místě nutné se vyjádřit k používání cizích jmen. Ve snaze o co nejbližší podobu jmen práce užívá fonetickou transkripci ukrajinských jmen do češtiny a nepřihlíží přitom k tvarům anglického přepisu.

Zájem české akademické obce o téma Evropské politiky sousedství a Východního partnerství zůstává až do současnosti omezený. Autor proto vidí hlavní přínos práce v tom, že se snaží přiblížit obsah obou politik českému čtenáři, kriticky

⁵ Mezi nimi zejména Andrew Wilson, Nicu Popescu, Taras Kuzio nebo Laure Delcourová.

nastínit potenciál ENP (resp. EaP) a zmapovat nedostatky zahraniční politiky EU vůči Ukrajině. Téma EaP by pro českého čtenáře mělo být o to důležitější, že se tato politika od roku 2009 řadí mezi priority české zahraniční politiky a Česká republika má například funkci zvláštního zmocněnce pro otázky Východního partnerství v rámci ministerstva zahraničních věcí, kterou v době vydání práce zastával PhDr. Petr Mareš, CSc.

1. Historický kontext vztahů Evropské unie a Ukrajiny v letech 1991-2004

Tato kapitola si klade za cíl zmapovat historický kontext vztahů Evropské unie, respektive Evropského společenství, a Ukrajiny před rokem 2004, kdy byla spuštěna Evropská politika sousedství, kterou se práce bude zabývat samostatně v následující části. Záměrem této kapitoly je prozkoumat počátky vztahů EU v jejich obecných tendencích a rovněž konkrétních výsledcích, mezi které musíme zařadit Dohodu o partnerství a spolupráci z června 1994 nebo Společnou strategii EU vůči Ukrajině z prosince 1999, které se staly normativněprávním základem budoucí spolupráce.⁷

Mezi první kroky Evropského společenství (ES) směrem k – tehdy ještě sovětské – Ukrajině můžeme počítat Deklaraci ES k Ukrajině, která následovala po referendu o nezávislosti z 1. prosince 1991.⁸ V této deklaraci ES vyzvalo Ukrajinu k udržení otevřeného a konstruktivního dialogu. Ještě téhož měsíce Nizozemsko jménem ES uznalo Ukrajinu jako nezávislou zemi.⁹ V říjnu 1993 bylo po zdoluhavých jednáních s ukrajinskou stranou v Kyjevě otevřeno zastoupení ES a vzájemné vztahy se začaly rychle rozvíjet. Podle Luise Morena, prvního velvyslance ES/EU v Ukrajině, Bělorusku a Moldavsku, byl tento krok důležitý pro rozvoj spolupráce a distribuci finanční pomoci, protože předtím byla koordinace centrálně řízena z Moskvy (Arias-King 2006: 536). Následující rok 1994 byl pro bilaterální vztahy EU a Ukrajiny významný, protože

⁶ University of Kent (2014). *Referencing Guide: The Harvard Referencing Style (Updated December 2014)*. [Online]. Zdroj: <http://www.kent.ac.uk/ai/Harvard-Style-Guide-Dec-2014.pdf> [staženo 11. 5. 2015].

⁷ Celým názvem Dohoda o partnerství a spolupráci zakládající partnerství mezi Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na jedné straně a Ukrajinou na straně druhé. European Communities (1994). *Partnership and Co-Operation Agreement between the European Communities and their Member States and Ukraine*. [Online]. CE/UKR/en. Luxembourg. Zdroj: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_111612.pdf [staženo 10. 5. 2015].

⁸ Delegation of the European Union to Ukraine (n.d.). *Chronology of bilateral relations*. [Online]. Zdroj: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/chronology/index_en.htm [staženo 26. 3. 2015].

během něj došlo k podpisu Dohody o partnerství a spolupráci, která ovlivnila vzájemné partnerství na více než deset let.

1.1 Dohoda o partnerství a spolupráci

Základem první bilaterální smlouvy mezi EU a Ukrajinou se stala Smlouva o obchodu a spolupráci podepsaná Sovětským svazem, Evropským hospodářským společenstvím a Evropským společenstvím pro atomovou energii (EURATOM) 18. prosince 1989. Tato smlouva byla po rozpadu SSSR rozšířena na bývalé svazové republiky kromě Ruska, které převzalo právní kontinuitu Sovětského svazu (Hillion 2000: 1215). Nicméně ES později rozhodlo vypracovat nové smlouvy, které měly více odpovídat transformační realitě postsovětských zemí. Zároveň byla tímto krokem provedena diferenciací zemí, podle které byly země rozděleny do tří skupin na základě priorit ES. Do první skupiny se dostaly země střední a východní Evropy, do druhé byly zařazeny země jižní a jihovýchodní Evropy a ve třetí se ocitly postsovětské země (mimo tří pobaltských republik) společně s Ruskem, se kterými byly podepsány Dohody o partnerství a spolupráci (PCA). Tato diferenciací začala být obzvláště výrazná po roce 1993, kdy byly smlouvy státům první skupiny fakticky přeměněny na smlouvy o přistoupení (Hillion 2000: 1216). Obecně lze tedy říci, že PCA představovala alternativu k přistoupení (státy střední a východní Evropy) a asociaci (státy jižní a jihovýchodní Evropy), což se později promítlo do všech principů jejího fungování včetně financování.¹⁰ Solonenková navíc tvrdí, že PCA do velké míry určila budoucí politiku EU vůči Ukrajině, ovlivnila její transformaci, a dokonce přispěla k nejednoznačnému výkladu Ukrajiny jako země mezi Východem a Západem (Solonenko in Steward 2012: 69).

Další dělicí čára byla vytvořena i mezi samotnými postsovětskými zeměmi, a to na základě jejich blízkosti k Evropě. Podle tohoto principu byly vyčleněny Rusko, Ukrajina, Bělorusko a Moldavsko, kterým byla nabídnuta detailnější PCA zahrnující „evoluční“ článek 4, který umožňoval vytvoření zóny volného obchodu v okamžiku, kdy vstoupí do Světové obchodní organizace (WTO), což všechny PCA předpokládaly a také prosazovaly (Wolczuk 2003: 17). Záhy však začalo být patrné, že jak splnění podmínek pro vstup do WTO, tak úplná implementace PCA budou problematické a

⁹ Mission of Ukraine to the European Union (n.d.). *Ukraine-EU Relations*. [Online]. Zdroj: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/ukraine-eu/relations> [staženo 26. 3. 2015].

dosažení nejvyšší odměny v podobě zóny volného obchodu velmi obtížné (Shumylo 2010: 6). Navíc, ačkoli Ukrajina hrála ve vyjednávání s postsovětskými zeměmi významnou roli, Rusko mělo v 90. letech pro EU pozici ještě významnější, což můžeme vidět na několika bodech (Wolczuk 2003: 20).¹¹ Například i přes členské ambice Ukrajiny dostaly obě země velmi podobné PCA a ruská verze byla ještě o něco výhodnější než ukrajinská (Balfour 2012: 51). Zadržet, EU přijímala své kroky nejprve vůči Ruské federaci a až v druhé řadě vůči Ukrajině, což platilo jak v případě ratifikace PCA, tak společné strategie EU. Také čerpání finančních prostředků z programu TACIS hrálo ve prospěch Ruska.¹²

Na sledování problematiky NATO ve vztazích mezi Ukrajinou a EU bohužel není v této práci prostor, nicméně i zde by bylo možné vidět preferenci konzultací s Ruskem nad ukrajinskými bezpečnostními zájmy (Light, White, Lowenhardt 2000: 84). V neposlední řadě ani význam Ruska, ani význam Ukrajiny nezabránily tomu, že se proces ratifikace obou smluv protáhl na několik let, což působilo zvláště na Ukrajině, která sama ratifikovala smlouvu již v listopadu 1994, značnou frustraci dokreslující celkový nezáměr EU o postsovětský prostor v této době (Bojcun 2001: 276).

Jak píše Hillion, PCA bylo možné považovat za smíšenou dohodu, která předpokládala sdílenou kompetenci EU a členských států (2000: 1217). Samotná Dohoda o partnerství a spolupráci představovala ve své době základ vzájemných vztahů ve formě rámcové smlouvy, jejíž hlavní část se zaměřovala na regulaci obchodu, investic a ekonomické spolupráce. Avšak v úvodu dohody Ukrajina rovněž odsouhlasila plnění politických závazků vyplývajících mimo jiné ze členství v mezinárodních organizacích a dodržování výsledků mezinárodních jednání, což dohodě dodalo jistý politický přesah, jehož prosazování ze strany EU můžeme chápat v režimu kondicionality (Balfour 2012: 51).¹³ Mezi cíli dohody první článek smlouvy vetyčil politický dialog umožňující blízké politické vztahy, podporu obchodu a investic, vzájemně výhodnou spolupráci a podporu konsolidace ukrajinské demokracie a

¹⁰ Financování transformace bylo vedeno ve dvou oddělených programech PHARE pro první dvě skupiny a TACIS pro postsovětské země.

¹¹ Například podpis PCA proběhl v červnu 1994 jako první právě s Ukrajinou.

¹² European Commission (1997). *TACIS Interim Evaluation – Synthesis Report*. [Online]. Zdroj: http://ec.europa.eu/europeaid/how/evaluation/evaluation_reports/reports/tacis/951415_en.pdf [staženo 29. 3. 2015].

¹³ PCA zmiňovala Organizaci spojených národů, Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, Závěrečný akt KBSE (s dalšími závěry jednání z Madridu a Vídně), Bonnskou konferenci ekonomické spolupráce, Pařížskou chartu pro novou Evropu, helsinský dokument Výzvy změny 1992, Evropskou

ekonomiky za účelem provedení transformace. V konkrétních bodech Dohoda o partnerství a spolupráci upravovala množství oblastí a v závěru vytvořila instituce spolupráce, kterými se staly rada, komise, výbor s podvýbory a parlamentní komise spolupráce (Hillion 2000: 1221).¹⁴ Je zjevné, smlouva věnovala největší význam ekonomické spolupráci.¹⁵ Naopak spolupráce v oblasti kultury, které se věnoval jediný bod smlouvy, měla až druhořadý význam.

Wolczuková ve své analýze PCA uvádí několik důvodů, proč nebyla forma smlouvy pro vzájemné vztahy adekvátní (2003). Zaprvé, EU kladla v roce 1994 na Ukrajinu příliš vysoké nároky a její dodržování by znamenalo vážné poškození ukrajinské ekonomiky, která se nacházela v problematickém období ekonomické transformace. Ukrajina si tak například nemohla dovolit výrazně snížit ochranu svého trhu či zavést přísnou liberalizaci obchodu, protože by to ohrozilo zaměstnanost a dovršilo ekonomický kolaps, který zemi postihl v první polovině 90. let. Ukrajina rovněž nemohla plně profitovat z liberalizovaného obchodu s EU, protože EU nadále uplatňovala kvóty na dovoz textilu a také antidumpingová opatření na chemikálie a výrobky z oceli (Pavliuk in Ibid., 17). Zadruhé, PCA sice načrtla v obecných obrysech oblasti budoucí spolupráce, avšak nestanovila jasné priority a ve smlouvě chybělo bližší napojení na financování z programu TACIS. Kromě problematického řešení vzájemných sporů kritizuje Wolczuková PCA také kvůli jejímu charakteru, který v pozdějších letech fungování smlouvy přestal odpovídat realitě vztahů mezi EU a Ukrajinou. Dohoda nereflektovala změny v principech fungování EU jako například Společnou bezpečnostní a zahraniční politiku EU nebo jeden z pilířů EU spravedlnost a vnitřní věci. Na druhou stranu Wolczuková přiznává, že Ukrajina po vstupu PCA v platnost v březnu 1998 opakovaně porušovala její ustanovení a EU nebyla spokojena s rychlostí provádění reforem, plány investic do jaderné energetiky a protekcionismem ukrajinského trhu (Ibid., 17).¹⁶ Celkově tedy můžeme hovořit o vzájemné nespokojenosti a nepochopení ze strany obou partnerů (Light, White, Lowenhardt 2000: 86).

energetickou chartu, Deklaraci Luzernské konference z roku 1993, Všeobecnou dohodu o clech a obchodu s úpravami z Uruguaye ad.

¹⁴ Mezi oblastmi spolupráce PCA upravovala politický dialog, obchod ve zboží, podnikání a investice, legislativní, ekonomickou, kulturní a finanční spolupráci a další oblasti.

¹⁵ Ekonomická spolupráce regulovala množství záležitostí spojených s průmyslovou spoluprací, podporou a ochranou investic, zemědělstvím, energetikou, životním prostředím nebo malými a středními podniky.

¹⁶ Wolczuková uvádí, že byla porušována téměř veškerá ustanovení týkající se obchodu ve zboží, svobody přepravy, kvantitativního omezování dovozu a také podnikání a investic.

PCA bylo naopak možné považovat za úspěch na základě vytvoření právního rámce pro politický dialog, liberalizace obchodu a ekonomické spolupráce, která Ukrajině ukázala cestu ekonomické transformace, modernizace a členství v WTO (Duleba, Benč a Bilčík 2012).¹⁷ V tomto smyslu byl Ukrajině ze strany EU v červnu 1996 udělen status tranzitivní ekonomiky. PCA zároveň zavedla pravidelné summity Rady spolupráce PCA a také nejvyšších představitelů Ukrajiny a EU, které umožnily konzultace ekonomické a politické spolupráce zahrnující částečně i zahraniční politiku (Hillion 2000: 1223).¹⁸ Na prvním z nich po vstoupení PCA v platnost 1. března 1998 byly vztahy EU a Ukrajiny povýšeny na úroveň strategického partnerství.¹⁹ I přes tyto úspěchy bylo třeba rámcový charakter PCA konkretizovat, a proto se EU za tímto účelem v prosinci 1998 rozhodla rozpracovat Společnou strategii vůči Ukrajině.²⁰

1.2 Společná strategie EU vůči Ukrajině

Společná strategie (CS) jako prvek Společné zahraniční a bezpečnostní politiky byla zavedena Amsterodamskou smlouvou, která vstoupila v platnost 1. května 1999 a byla poprvé použita v případě Ruska. Ukrajina se na summitu EU v Helsinkách 11. prosince 1999 stala druhou zemí, vůči které měla EU svoji společnou strategii, což fakticky dokončilo diferenciativní přístup EU k zemím postsovětského prostoru v 90. letech (Wolczuk 2003: 19). Cílem CS se stalo zejména posílení implementace PCA a stanovení konkrétních cílů partnerství. Ve vztahu mezi PCA a CS mluví Hillion o koexistenci, protože rámcový charakter PCA nemohl obsáhnout všechny oblasti strategického partnerství. Nicméně PCA stále zůstala jádrem partnerství a CS na pět let strategií jejího prosazení (2000: 1234).

Konkrétně byla CS rozdělena do čtyř částí – vize EU pro partnerství s Ukrajinou, hlavní cíle a jejich prosazení, specifické iniciativy a závěrečná ustanovení. V úvodní části strategie byly stanoveny základní principy budoucí kooperace a rovněž oceněna evropská volba Ukrajiny, kvůli které EU přijala CS jako prostředek posílení strategického partnerství. Druhá část si vytkla tři strategické cíle spolupráce, kterými se

¹⁷ V této souvislosti autoři poukazují na fakt, že PCA pomohla bilaterálnímu obchodu mezi EU a Ukrajinou, který od roku 1999 do 2011 vzrostl více než pětisetnásobně.

¹⁸ Hillion tvrdí, že summity Rady spolupráce sloužily ke konzultacím zahraniční politiky pouze okrajově.

¹⁹ Delegation of the European Union to Ukraine (n.d.). *Chronology of bilateral relations*. [Online]. Zdroj: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/chronology/index_en.htm [staženo 26. 3. 2015].

staly podpora demokratické (a ekonomické) transformace, stabilita, bezpečnost a spolupráce během rozšiřování EU. Kromě toho CS určila ještě několik specifických iniciativ spolupráce jako například regulaci otázky Černobylské jaderné elektrárny nebo integraci ukrajinské ekonomiky do světového ekonomického systému, která měla Ukrajině pomoci vstoupit do WTO a později vytvořit výše zmíněnou zónu volného obchodu s EU.

Hillion charakterizuje CS jako prvek posílení strategického partnerství EU a Ukrajiny s respektem k vizím spolupráce a zároveň jako prostředek koordinace politik členských států EU vůči Ukrajině. (2000: 1234). Wolczuková však tvrdí, že CS trpěla špatnou koordinací a také nedostatkem zdrojů pro prosazení jednotlivých strategických cílů EU, protože stála na okraji zájmu členských zemí EU (2003: 20). Proto podle Wolczukové mělo strategické partnerství EU s Ukrajinou své limity ve formě omezených závazků, které byla EU ochotna Ukrajině přislíbit. V tomto smyslu se nejčastěji hovoří o perspektivě členství, kterou EU odmítla Ukrajině udělit, protože se na tom neshodly jednotlivé členské země (Vanderhill 2008: 71). Korostelevová jde ve své kritice CS ještě dále a říká, že nemůže být považována ani za nový, ani za strategický nástroj evropské zahraniční politiky, protože nedala Ukrajině vizi partnerství, nevytyčila jasné cíle a nestanovila měřítko jejich plnění, a proto jí podle Korostelevové chyběla přidaná hodnota (2012: 84).

1.3 „Deklarativní evropeizace“ a postoj ukrajinské strany

V období po březnu 1998 se na ukrajinské straně prohlubuje fenomén, který Wolczuková charakterizovala pojmem „deklarativní evropeizace“ (Wolczuk 2003: 12). Ta měla na domácí ukrajinské politické scéně sloužit jako legitimizace moci místo nacionalismu, který zůstává dodnes v ukrajinských podmínkách problematickým konceptem. Kromě toho se Kučmův režim snažil o odvrácení pozornosti od provádění politické a ekonomické transformace a také dekomunizace, která podle některých autorů na Ukrajině nikdy neproběhla (Grigor'ev, Agibalov a Salikhov 2009; O'Brien 2010; Kudelia 2012; Kuzio 2012b). Hlavním podporovatelem této myšlenky „lepších zítřků“ v EU se stal druhý ukrajinský prezident Leonid Kučma, i když si byl vědom, že Ukrajinu v EU nikdo neočekával (Hillion 2000: 1211). Jednalo se tedy o taktickou manipulaci

²⁰ European Council (1999). *European Council Common Strategy of 11 December 1999 on Ukraine*. [Online]. (1999/877/CFSP). Official Journal of the European Communities. Zdroj:

obyvatelstvem, která byla použita v domácím boji o moc a také v zahraniční politice vůči Ruské federaci (Wolczuk 2003: 12-13). Tato politika byla charakteristická ukrajinskou rétorickou snahou o integraci s EU bez konzultace s obyvatelstvem či elitami. Za její příklad můžeme považovat dokumenty Strategie ukrajinské integrace s EU vydaný v červnu 1998 a Program integrace s EU ze září 2000, které byly přijaty formou prezidentských dekretů. Tato rétorika bez hmatatelných výsledků pokračovala i v letech 2000-2.²¹ Ukrajinský režim prezidenta Kučmy se navíc po roce 1999 kvůli problematickým prezidentským volbám, „aféře Gongadze“ a problému s radarovým systémem Kolčuga začal postupně dostávat do stále větší izolace ze strany Západu. Ukrajina byla kvůli aféře Gongadze v roce 2001 například téměř vyloučena z Rady Evropy (Bojcun 2001: 276).

Této problematické situace nejvíce využil východní soused Ukrajiny – Ruská federace. Původní ukrajinská multilaterální politika 90. let s hlavním vektorem orientovaným na západ se totiž po roce 1999 začala měnit v souvislosti s ruskou ekonomickou a politickou ofenzivou v zemích ruského „blízkého zahraničí“. Za její výsledky můžeme považovat sérii smluv uzavřených mezi oběma státy mezi prosincem 2000 a únorem 2001, která výrazně narušila dřívější multipolaritu ukrajinské zahraniční politiky. Již dříve, v září 2000, byl z postu ministra zahraničních věcí propuštěn prozápadní Borys Tarasjuk, který byl nahrazen pragmatikem 90. let Anatolijem Zlenkem (Rotaru 2014: 228). V květnu 2001 byl z postu premiéra uvolněn na Západě oblíbený premiér Viktor Juščenko a ruský politický a ekonomický tlak na Ukrajinu byl ještě téhož měsíce zesílen osobou bývalého ruského premiéra a šéfa Gazpromu Viktora Černomyrdina na místo velvyslance Ruska v Ukrajině (Gvosdev 2014: 18). Politika EU vůči Ukrajině se – i přes společné summity a jednání – dále vyznačovala nezájmem a izolací, pro kterou Kuzio používá termín „virtuální politika“ (Kuzio 2012a: 395). Z těchto důvodů ruská pozice na Ukrajině před rokem 2004 znatelně posílila, což může být dokumentováno na několika příkladech. Ukrajina v roce 2003 například vstoupila do Ruskem vedeného společného ekonomického prostoru a Kučma se stal první neruskou hlavou Rady států Společenství nezávislých států (Loo a Elsuwege 2012:

<https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/ukEN.pdf> [staženo 10. 5. 2015].

²¹ Výjimkou se v tomto ohledu stal Akční plán EU-Ukrajina pro spravedlnost a vnitřní záležitosti z prosince 2001. European Council (2001). *EU Action Plan on Justice and Home Affairs in Ukraine*. [Online]. Zdroj: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/polju/en/EJN290.pdf [staženo 10. 5. 2015].

433). V červenci 2004 dokonce Kučma navrhl, aby Ukrajina ze své obranné doktríny vypustila uvedení členství v EU a NATO coby konečného cíle (Kubicek 2007: 10).

Z výše uvedeného by tedy mělo být patrné, že partnerství EU a Ukrajiny do roku 2004 mělo zejména po roce 1999 své jasné limity, které bychom mohli najít u obou partnerů. Na straně Ukrajiny se jednalo hlavně o zklamání z omezených závazků EU (neudělení perspektivy členství) a evropské politiky „Rusko první“. Na druhé straně EU kritizovala Ukrajinu za pomalé tempo reform, problémy s demokratickou vládou, nedodržování lidských práv a za korupci v nejvyšších patrech politiky zosobněnou prezidentem Kučmou. I přes to si Ukrajina mezi postsovětskými zeměmi uchovala výjimečnou pozici, což se odrazilo nejen v množství prostředků, které Ukrajina vyčerpala z finančního programu TACIS, ale i v pozornosti, kterou jí EU věnovala ve své zahraniční politice (Ibid., 6).²²

2. Evropská politika sousedství

Úkolem této kapitoly je prozkoumat vztahy EU a Ukrajiny v další etapě jejich vývoje v rámci Evropské politiky sousedství, kterou EU spustila v květnu 2004 v souvislosti s rozšířením EU. I přes mnoho problémů zůstává politika až do současnosti hlavní platformou vztahů EU s Ukrajinou, do které bylo včleněno i Východní partnerství, jehož přínos práce mimo jiné analyzuje. ENP je tedy pro pochopení celé problematiky stěžejní. Přesto předmětem této kapitoly není analyzovat veškeré právní dokumenty a komunikaci spjatou s ENP, protože by to samo o sobě přesahovalo rámec této práce. Z tohoto důvodu kapitola nejprve v obecných obrysech nastiňuje vznik a obecnou charakteristiku ENP a v druhé části se zaměří na konkrétní body této velmi komplexní a široké platformy vzájemných vztahů.

2.1 Základní charakteristika Evropské politiky sousedství

První návrh týkající se spolupráce EU se sousedními zeměmi byl představen v říjnu 2002, kdy Švédsko a Velká Británie zveřejnily svůj koncept Iniciativy nových sousedů, který zahrnoval Bělorusko, Ukrajinu a Moldavsko (Moga 2012).²³ Během následujících dvou let vyjednávání však tento nástroj evropské zahraniční politiky ještě

²² Ukrajina z finančního programu TACIS v letech 1991-2004 vyčerpala 750 milionů euro a celkově činila podpora EU Ukrajině do roku 2004 přibližně 1 miliardu euro v různých formách.

²³ Kontroverzně se tento návrh nevyjadřoval k zapojení Ruské federace, a proto se mu Romano Prodi při svém projevu v prosinci 2002 úplně vyhnul. European Council (2002). *New Neighbours Initiative, Draft*

několikrát změnil své geografické zaměření, obsah i název. Konkrétnější podobu budoucí ENP získala v prosinci 2002, kdy předseda Evropské komise Romano Prodi zveřejnil svou vizi politiky, čímž fakticky stanovil její budoucí limity.²⁴ Prodi představil ENP jako nabídku pro nové sousedy, kteří legitimně očekávali nové výhody plynoucí z rozšíření EU. Zároveň měla ENP sloužit i EU jako přechodné řešení problému rozšiřování na úkor prohlubování. Podle Prodiho slov měla EU v tomto přechodném období přesvědčit své obyvatelstvo o nutnosti rozšíření Unie na východ. Prodi navrhl vytvoření „*okruhu přátel*“, se kterými by EU sdílela „*vše, ale instituce*“ prozatím bez perspektivy členství. Nicméně členství nemělo být vyloučeno, ale ani slíbeno, protože podle Prodiho pouze samo o sobě nemohlo vyřešit problémy sousedních zemí.²⁵ Místo toho byla sousedům nabídnuta alternativa ve formě „*více než partnerství, ale méně než členství*“. Konečný stav spolupráce si Prodi představoval v podobě Evropského hospodářského prostoru se společně sdíleným trhem a vzájemným obchodem v režimu čtyř svobod, tedy maximum možného mimo členství. Kromě společného trhu měla tato komplexní politika vytvořená z části po vzoru politiky rozšíření podpořit překonání hranic formou přeshraniční spolupráce a postupného zrušení vízového režimu nebo vytvořit privilegované partnerství mezi EU a zeměmi sousedství. V březnu 2003 tak byla dokumentem Širší Evropa – sousedství: rámec vztahů s našimi východními a jižními sousedy spuštěna platforma, jejímž záměrem bylo vytvoření zóny blahobytu a přátelského sousedství EU.²⁶ V této době byly již do iniciativy zapojeny také státy na jih od EU kolem Středozemního moře od roku 1995, sdružené v projektu Euro-středozemního partnerství (tzv. Barcelonský proces).

Dalším významným faktorem ovlivňujícím ENP bylo vydání Evropské bezpečnostní strategie v prosinci 2003.²⁷ Strategie si stanovila bezpečnost v sousedství

Council conclusions. [Online]. Brussels. Zdroj:

<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/st14/14078en2.pdf> [staženo 3. 5. 2015].

²⁴ President of the European Commission Romano Prodi (2002). *A Wider Europe - A Proximity Policy as the key to stability*. [Online]. SPEECH/02/619. Brussels: Jean Monnet Project. Zdroj: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-02-619_en.htm [staženo 1. 4. 2015].

²⁵ Na členství v EU mají všechny evropské státy podle článku 49 Smlouvy o EU nárok. Council of the European Communities, Commission of the European Communities (1992). *Treaty on European Union*. [Online]. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Zdroj: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf [staženo 12. 5. 2015].

²⁶ Commission of the European Communities (2003). *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. [Online]. COM (2003) 104 final. Brussels. Zdroj: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0104:FIN:EN:PDF> [staženo 1. 4. 2015].

²⁷ Rada Evropské unie (2003). *Evropská bezpečnostní strategie: Bezpečná Evropa v lepším světě*. [Online]. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. Zdroj:

EU jako jednu ze svých tří priorit a uvedla, že problémy v sousedských zemích se nově stanou problémy samotné EU. „*Naším úkolem je prosazovat, aby na východ od Evropské unie a na březích Středozemního moře vznikl pás odpovědně spravovaných zemí, se kterými budeme moci udržovat těsné vztahy založené na spolupráci.*“ Bezpečnostní strategie dala zároveň na vědomí, že není v zájmu EU vytvářet nové hranice v Evropě. Proto bylo v tomto smyslu potřeba rozvíjet přeshraniční spolupráci, ze které by noví sousedé mohli profitovat. Strategie zároveň nastínila, že by se EU měla zajímat o i státy jižního Kavkazu, které se také jednou stanou sousedy EU (Smith 2005: 759).²⁸

V květnu 2004 byla Evropská politika sousedství Strategickým dokumentem ENP formálně spuštěna.²⁹ Cremonová s Hillionem ji charakterizuje jako zaštiťovací platformu vztahů mezi EU a sousedskými zeměmi a poukazují na charakter ENP, který spojuje tři pilíře EU do jednoho společného rámce vztahů (Hillion a Cremona in Delcour 2007: 124). Oficiálně ENP prosazovala vytvoření prostoru stability, bezpečnosti a blahobytu v sousedství EU společně s přeshraniční spoluprací a taktéž vytvořením privilegovaného partnerství se státy sousedství jako své hlavní cíle. ENP byla založena na řadě principů, mezi které spadaly diferenciacce, společné vlastnictví, flexibilita nebo sdílené hodnoty, které vytvořily základ budoucí spolupráce.³⁰ Zároveň EU postavila ENP primárně na bilaterálních vztazích, které měly podpořit váhu EU při prosazování politických a ekonomických reforem a při sblížení národních legislativ s evropským právním systémem *acquis communautaire*. Do centra těchto reforem byl umístěn individuálně vyjednávaný akční plán s každou zemí, která měla výměnou za prosazení reforem získat podíl na jednotném trhu EU, finanční a technickou podporu a další výhody (Sklenková 2012: 24). Jak píše Haukkalová, EU ale politikou ENP vytvořila síť vysoce asymetrických bilaterálních vztahů, ve kterých chtěla nejen prosazovat reformy a *acquis* v režimu kondicionality, ale také šířit své normy a hodnoty

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568CSC.pdf [staženo 1. 4. 2015].

²⁸ Tři země jižního Kavkazu byly do ENP přidány po gruzínském lobování v červnu 2004.

²⁹ Commission of the European Communities (2004). *Communication from the Commission European Neighbourhood Policy Strategy Paper*. [Online] Brussels, COM(2004) 373 final. Zdroj: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com%282004%290373/_com_com%282004%290373_en.pdf [staženo 2. 5. 2015].

³⁰ Mezi tyto hodnoty EU řadí demokracii, právní stát, lidská práva, respekt k tržní ekonomice, udržitelný rozvoj a dobré vládnutí.

v sousedství (Haukkala 2008: 1602).³¹ Tento přístup se však ostře vylučoval s výše zmíněnými principy společného vlastnictví reformního úsilí a také s konceptem privilegovaného partnerství, které alespoň teoreticky předpokládalo rovnocenné postavení obou aktérů (Korosteleva 2011b: 12).

Model takto postavených bilaterálních vztahů byl aplikován na východní sousedy, avšak pouze zčásti na jižní křídlo ENP, pro které se vztahovala poněkud odlišná pravidla. EU měla se státy tohoto regionu delší společné vztahy, ve kterých hrála roli hegemon, a proto daleko více prosazovala multilaterální přístup nebo vytvoření společné zóny volného obchodu. EU ve Středozeří také tradičně upřednostňovala stabilitu před demokratizací, což částečně podlomilo kredibilitu ENP jako nástroje demokratizace (Smith 2005: 771). Smithová tento dvojí přístup EU k jejímu sousedství vysvětluje uznáním ruského vlivu na východě, který EU svými kroky fakticky legitimizovala (Ibid., 772). Na závěr je třeba zdůraznit, že celý proces vyjednávání Evropské politiky sousedství se odehrával na půdě EU a sousedské státy jej měly malou šanci ovlivnit. Proto se v následující části zaměříme na konkrétní význam ENP ve vztahu k Ukrajině.

2.2 Akční plán EU-Ukrajina

Vyjednávání Akčního plánu EU-Ukrajina (AP) bylo zahájeno v roce 2003 a AP byl představen ještě za vlády prezidenta Kučmy v září 2004.³² AP byl postaven na závěrech zprávy ENP o Ukrajině, kterou EU vydala v květnu 2004 a ve které EU popsala politický, ekonomický a sociální stav Ukrajiny včetně předcházejícího pokroku v oblasti vzájemných vztahů mezi EU a Ukrajinou.³³ Zpráva ENP o Ukrajině představila potřebné politické, ekonomické, právní a sociální změny v mnoha oblastech.³⁴ Zpráva rovněž zdůraznila potřebu posílení ochrany lidských práv a svobody médií jako důležitých prvků budoucích vztahů mezi EU a Ukrajinou (Sasse 2008: 307).

³¹ Princip kondicionality (resp. podmíněnosti) a také socializace přejala EU z politiky rozšíření, ve které sloužily pro důsledné prosazování reformu EU vytvořením podmínek a tlaku na politický režim.

³² European Commission (2004). *EU/Ukraine Action Plan*. [Online]. Zdroj: <http://www.enpi-info.eu/library/content/eu-ukraine-action-plan-0> [staženo 1. 4. 2015].

³³ Commission of the European Communities (2004). *Commission Staff Working Paper European Neighbourhood Policy Country Report Ukraine*. [Online]. COM(2004) 373 final. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/ukraine_enp_country_report_2004_en.pdf [staženo 1. 4. 2015].

³⁴ Jednalo se o oblasti privatizace, regulace, udržitelného rozvoje, vztahů s finančními institucemi a dárce, obchodu, dopravy, energetiky, informační společnosti, lidského kapitálu, výzkumu a mnoha dalších.

Samotný AP ve své konečné verzi obsahoval čtrnáct hlavních priorit³⁵ a několik dalších částí, které obsahovaly přes 70 dílčích priorit s návaznými body.³⁶ Nejvíce pozornosti bylo přitom stejně jako v minulosti věnováno ekonomickým reformám a vzájemnému obchodu včetně regulace. Velkou část ustanovení bychom mohli najít již v Dohodě o partnerství a spolupráci z roku 1994 (resp. 1998) a EU se tak formou AP rozhodla využít jejího potenciálu bez nutnosti právní úpravy bilaterálních vztahů nebo vytváření nových institucí (Haukkala 2008: 1612). Dá se tedy říci, že AP využil v tehdejší době existujících nástrojů a pokusil se jim dát nový impuls v podobě tříletého časového plánu, stanovení priorit, lepší spolupráce s EU nebo navýšeného financování z programu TACIS (Sasse 2008: 307). Zároveň AP přinesl některé prvky, které EU dříve použila v politice rozšíření jako například pravidelné monitorování a vydávání zpráv o pokroku nebo výsledkovou tabuli (Kelley 2006: 30). AP však podobně jako předešlá Dohoda o partnerství a spolupráci a Společná strategie EU vůči Ukrajině trpěl stejnými nedokonalostmi, jimiž byly omezené závazky EU vůči Ukrajině či příliš vágní charakter ustanovení týkajících se politické oblasti (Sasse 2008: 307).

Lze tedy říci, že Akční plán EU-Ukrajina nahradil Společnou strategii EU vůči Ukrajině, jejíž platnost vypršela v prosinci 2004, v jejím záměru implementace Dohody o partnerství a spolupráci. AP navíc představil plán implementace v horizontu tří let s první zprávou o pokroku po uplynutí poloviny doby. Kromě již dřívější motivace v podobě vytvoření zóny volného obchodu s Ukrajinou po přistoupení k WTO, přidala EU další odměnu ve formě uzavření nových tzv. sousedských smluv (tzv. nových posílených smluv) slibujících bližší politické přidružení a ekonomickou integraci. EU tuto motivaci představila v režimu kondicionality, která však byla oslabena nepřítomností konečné nabídky členství v EU. Také z tohoto důvodu se AP nestal právně závazným a byl přijat pouze jako doporučení (tzv. soft law) Radou spolupráce PCA – jeho naplnění tak záviselo pouze na politické vůli sousedských zemí a EU.

³⁵ 1) Posílení stability a efektivitu institucí zajišťujících demokracii a vládu práva; 2) provedení demokratických prezidentských a parlamentních voleb v roce 2004 a 2006 podle standardů OBSE; 3) svoboda médií a svoboda projevu; 4) posílení krizového managementu mezi EU a Ukrajinou; 5) odzbrojení a nešíření zbraní hromadného ničení; 6) regionální bezpečnost (zejména otázka Podněstří); 7) přistoupení k WTO; 8) postupné odstranění netarifních bariér a implementace regulačních reform; 9) zlepšení investičního klimatu (rovný a transparentní přístup na trh, zjednodušení administrativy, boj s korupcí); 10) reforma daní a zdravé veřejné finance; 11) vízové zjednodušení; 12) sblížení ukrajinské legislativy s evropským *acquis* a posílení administrativní a soudní kapacity; 13) politika zaměstnanosti a nediskriminace; 14) implementace Memoranda o porozumění ve věci uzavření Černobyly nebo bezpečnost u jaderných elektráren Chmelnyckyj a Rivne.

Z hlediska finanční motivace se EU rozhodla pro období 2004-6 posílit financování AP z dřívějšího finančního programu TACIS, který měl od roku 2007 nahrazen Nástrojem evropského sousedství a partnerství ENPI (Mocanu 2007: 50).³⁷ Pro přeshraniční spolupráci byly využity fondy Evropské teritoriální spolupráce – tzv. INTERREG a také TACIS CBC. Evropská banka pro rekonstrukci a rozvoj společně s Evropskou investiční bankou navíc Bělorusku, Moldavsku, Rusku a Ukrajině rozšířily možnosti čerpání peněz v případě Evropské investiční banky například až do výše 500 milionů euro.³⁸

2.3 Ukrajinský postoj k ENP a AP

Jak bylo uvedeno výše, spuštění Evropské politiky sousedství i vyjednávání Akčního plánu EU-Ukrajina zastihlo Ukrajinu ještě před prezidentskými volbami na konci roku 2004, jejichž demokratické provedení se stalo jednou z priorit AP. Jak uvádí Kubicek, ENP byla v letech 2003-4 nejlepším možným řešením, ve které mohl zkorumpovaný a izolovaný ukrajinský režim doufat (Kubicek 2007: 2). Nicméně vztahy mezi EU a Ukrajinou se během prezidentských voleb zásadně proměnily, což začalo představovat vážnou výzvu pro AP a celou ENP. Rychlost a rozměr událostí spojených s protesty proti zfalšovaným výsledkům prezidentských voleb na Ukrajině, pro které se vžilo označení Oranžová revoluce, zastihly celý svět včetně EU a USA nepřipravené (Wolczuk 2005: 2). Přesto sehráli představitelé EU a nových členských států (obzvláště Polsko a Litva) klíčovou roli při vyjednávání kompromisního předání moci mezi vládním táborem a opozicí vedenou Viktorom Juščenkem a Julií Tymošenkovou (McFaul 2007). Zásadní úlohu v tomto kompromisu sehrála pod velkým časovým tlakem provedená změna ústavy, která odebrala část pravomocí prezidentovi a posílila úřad premiéra, čímž vytvořila smíšený parlamentně-prezidentský systém s účinností od 1. 1. 2006 (Wolczuk 2005: 3).

Problémem ve vzájemných vztazích se ukázal být zejména Akční plán EU-Ukrajina, který nejprve 14. prosince 2004 odmítlo ukrajinské ministerstvo zahraničních

³⁶ Politický dialog a reformy; ekonomické a sociální reformy a rozvoj; obchod, trh a reformy regulace; spolupráce ve spravedlnosti a vnitřních věcech; doprava, energetika, informační společnost a životní prostředí; mezilidské kontakty a monitoring.

³⁷ Záměr zreformovat existující finanční nástroje PRAHE, MEDA pro Středomoří a TACIS pro postsovětské země a vytvořit nový finanční nástroj ENPI byl schválen v červenci 2003.

³⁸ Commission of the European Communities (2004). *Communication from the Commission European Neighbourhood Policy Strategy Paper*. [Online] Brussels, COM(2004) 373 final. Zdroj: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com%282004%290373_/com_com%282004%290373_en.pdf [staženo 2. 5. 2015].

věcí slovy: „*Akční plán nespĺňuje naši představu budoucnosti bilaterálních vztahů.*“³⁹ Později AP a celou ENP zpochybnili také představitelé nového oranžového vedení jako například Roman Špek, velvyslanec Ukrajiny u EU, který prohlásil: „*Nepřijímáme žádné náhražky politiky evropské integrace jako tu nabídnutou Evropskou politikou sousedství (...) Nevidíme žádnou potřebu účastnit se ENP, která (...) není pro Ukrajinu politicky přijatelné.*“⁴⁰ Nový ukrajinský prezident Juščenko dal také několikrát jasně najevo, kam jeho země patří a kam směřuje. Juščenko tak například při příležitosti Světového ekonomického fóra v Davosu v lednu 2005 prohlásil: „*Necítím se pohodlně, když mám usilovat o členství v Evropě. (...) Cítím se jako Evropan. Žiji v evropské zemi s evropskými hodnotami.*“ (Wolczuk 2005: 1). V únoru 2005 při svém projevu v Evropském parlamentu Juščenko potvrdil směřování Ukrajiny, když řekl: „*Evropská integrace představuje jedinou možnou cestu pro Ukrajinu. (...) Konečná evropská volba Ukrajiny nemůže být popřena.*“⁴¹ Zároveň Juščenko v tomto projevu představil svůj cíl zahájit přístupová jednání s EU do konce roku 2007, což můžeme pokládat za příklad „euroromantické“ politiky typické zvláště pro začátek Juščenkova prezidentského období, kterou Juščenko nerealisticky doufal v rychlý vstup do EU a ve které bylo plnění AP ztotožněno s plněním tzv. Kodaňských přístupových kritérií (Petrov 2007: 58). Tato očekávání však byla již v lednu 2005 zklamána představiteli EU jako například předsedou Evropské komise José M. Barrosem, který členství Ukrajiny v EU v nejbližší budoucnosti rozhodně vyloučil (Ibid., 59). Při jiné příležitosti v říjnu 2006 Barroso ve věci ukrajinského přistoupení k EU prohlásil: „*Zaprvé, Ukrajina není připravena a zadruhé nejsme připraveni my.*“ (Pridham 2011: 23).⁴²

Toto zklamání bylo ještě více umocněno přístupem EU ve věci AP vyjednávaného s bývalou politickou garniturou v naprosto odlišné situaci. EU odmítla o podobě AP diskutovat a ukrajinský tlak tak dosáhl pouze přidání desetibodové přílohy AP, která měla Ukrajině pomoci k dosažení strategických cílů a motivovat nové vedení k implementaci AP (Gretskiy 2013: 9).⁴³ Sasseová ale nazývá těchto deset bodů

³⁹ Ministerstvo zahraničních věcí Ukrajiny (2004). *Vyjádření Ministerstva zahraničních věcí k Akčnímu plánu EU-Ukrajina*. [Online]. Zdroj: ww.mfa.gov.ua [staženo 19. 4. 2015].

⁴⁰ Projev velvyslance Ukrajiny u EU R. Špeka na zasedání Komise parlamentní spolupráce EU-Ukrajina ve Štrasburku 15. února 2005.

⁴¹ Projev ukrajinského prezidenta V. Juščenka v Evropském parlamentu ve Štrasburku 23. února 2005.

⁴² Rozhovor předsedy Evropské komise J. M. Barrosa pro Frankfurter Allgemeine Zeitung 30. října 2006.

⁴³ Rada EU pro zahraniční otázky mezi těchto deset bodů zahrnuje začátek vyjednávání o nové smlouvě mezi EU a Ukrajinou; zrychlení možnosti vytvoření zóny volného obchodu; podporu ukrajinského členství v WTO; udělení statusu tržní ekonomiky Ukrajině; zvážení možnosti uvolnění vízového režimu; maximální podporu dosažení prostředků ze strany Evropské investiční banky nebo posílení spolupráce

pouhým gestem dobré vůle, které EU musela Ukrajině poskytnout, aby zabránila patové situaci v okamžiku, kdy sílily hlasy volající po udělení perspektivy členství nejen ze strany Ukrajiny, ale i uvnitř EU samotné (Sasse 2008: 308). V tomto ohledu se z evropských institucí vymykal zejména Evropský parlament, který 13. ledna 2005 vydal deklaraci, ve které schválil evropské aspirace Ukrajiny a poukázal na „přirozené právo“ Ukrajiny vstoupit do EU.⁴⁴ Podobnou výzvu Evropský parlament zopakoval v prosinci 2005, kdy navíc požádal o uznání ukrajinské „evropské perspektivy v dlouhém horizontu“.⁴⁵ Nicméně parlament v této záležitosti zůstal osamocen a očekávání oranžového vedení zůstala nenaplněna, což později prohloubilo rozpor mezi očekáváním ukrajinského režimu a reálnými výsledky partnerství s EU, který otevřel cestu k pozvolnému nárůstu „euroskepticismu“ na Ukrajině (Korosteleva 2011a: 252).

V akademické obci proto panuje do velké míry shoda, že Evropská politika sousedství znamenala pro ukrajinský režim po Oranžové revoluci velké zklamání (Wolczuk 2005; Cremona a Hillion 2006; Kelley 2006; Petrov 2006 in Delcour 2007: 131). Tento fakt vedl řadu autorů ke kritickému postoji a závěru, že ve srovnání s dřívější politikou EU vůči Ukrajině nenastala žádná změna (Wolczuk 2005; Petrov in Delcour 2007: 132). Kuzio jde ve své kritice ENP a AP ještě dále a tvrdí, že EU demokratický přínos Oranžové revoluce prakticky ignorovala, a dokonce svým přístupem přispěla k pádu proreformně naladěných sil, který se po roce 2005 postupně stal skutečností (Kuzio in Haukkala 2008: 1615). Rivalita a neshody ve vztazích mezi prezidentem Juščenkem a premiérkou Tymošenkovou nastaly záhy po nástupu oranžového vedení a vyvrcholily odvoláním Tymošenkové v září 2005. Druhý Juščenkův kabinet Jurije Jechanurova vydržel ve své funkci jen několik měsíců, a ke konci dokonce vládl v demisi. První zlomový moment oranžových sil přišel v březnu 2006 v souvislosti s parlamentními volbami, které vyhrál bývalý prezidentský kandidát a Kučmův spojenec Viktor Janukovyč. Tomu se po dlouhých jednáních povedlo

v klíčových ekonomických sektorech jako dopravě, energetice, životním prostředím nebo zdravotnictví. Council of the European Union (2005). *Press Release 2641st Council meeting General Affairs and External Relations, External Relations*. [Online]. 6420/05 (Presse 34) Brussels. Zdroj: http://ec.europa.eu/external_relations/gac/date/2005/02_210205_er.pdf [staženo 19. 4. 2015].

⁴⁴ European Parliament (2005). *European Parliament Resolution on the Results of the Ukraine Elections*. [Online]. The Official Journal of the European Union, C247E . Zdroj: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.CE.2005.247.01.0094.01.ENG#CE2005247EN.01015501> [staženo 10. 5. 2015].

⁴⁵ Committee on Foreign Affairs, Rapporteur Charles Tannock (2005). *Report on the European Neighbourhood Policy*. [Online]. A6-0399/2005. Zdroj: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2005-0399+0+DOC+XML+V0//EN> [staženo 10. 5. 2015].

zformovat tzv. Antikrizovou koalici, což bylo v souvislosti s novými pravomocemi, kterými disponoval premiér, mnohými pozorovateli interpretováno jako konec proevropských reformních sil na Ukrajině (Shumylo 2010: 4).

I přes tyto problémy dokázali oranžoví lídři přinést v roce 2005 Ukrajině některé hmatatelné výsledky nového sblížení s EU. Úvodní zklamání Juščenkova „euroromantismu“ bylo vystřídáno obdobím smíření a přijetí AP, který přinesl jistý pokrok ve vzájemných vztazích. Prezident Juščenko a celé ukrajinské vedení se začalo soustřeďovat na „domácí úkoly“ stanovené v AP a od 2005 byly pro každý rok ukrajinským vedením sestavovány cestovní mapy jeho plnění (Wolczuk 2009: 200). AP byl totiž kromě Juščenka i některými dalšími ukrajinskými politiky ztotožněn s přístupovými kritérii a Ukrajina se ho tak snažila v tomto ohledu využít. Petrov v této souvislosti poukazuje například na maximalistický přístup Ukrajiny k přijetí *acquis* (Petrov in Delcour 2007: 146). Mezi úspěchy nové iniciativy zařadila Komisařka pro vnější vztahy a Evropskou politiku sousedství Benita Ferrero-Waldnerová na konci roku 2005 hned několik skutečností.⁴⁶ Mezi nejvýraznější z nich patřily Memorandum o porozumění v energetické spolupráci, otevření jednání o vízovém zjednodušení a readmisní smlouvě, udělení statusu tržní ekonomiky Ukrajině, zapojení Ukrajiny do programů posilujících administrativní kapacity Twinning a TAIEX, posílení spolupráce ve vzdělávání či spuštění pohraniční mise EUBAM v listopadu 2005.⁴⁷ Nicméně ani v prezidentském období Viktora Juščenka Ukrajina nenašla dostatečnou politickou vůli a kapacitu implementovat politické a ekonomické reformy a v mnoha případech tak stejně jako dříve zůstalo u pouhé rétoriky (Wolczuk 2009: 200). Oranžové vedení tak například nebylo schopné zajistit efektivní vedení evropské agendy. Ve vládě Julie Tymošenkové byl sice zřízen post vicepremiéra pro evropské záležitosti, ten ale připadl politicky nezkušenému Olehu Rybačukovi. Rybačuk usiloval o zřízení samostatného ministerstva pro evropskou integraci, ale nebyl úspěšný kvůli odporu a ambicím ukrajinského ministerstva zahraničních věcí, které se nechtělo vzdát kompetencí spojených s evropskou agendou (Petrov 2007: 64). Stejně spory o kompetence bylo možné sledovat i mezi ministerstvem zahraničních věcí a ministerstvem ekonomiky a

⁴⁶ Commission of the European Communities (2005). *Communication to the Commission, Communication to the College from Commissioner Ferrero-Waldner, Implementing and promoting the European Neighbourhood Policy*. [Online]. SEC(2005) 1521. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/sec_2005_1521_en.pdf [staženo 10. 5. 2015].

⁴⁷ Memorandum o porozumění vytvořilo ambiciózní cíl integrace ukrajinského trhu s elektřinou a plynem do jednotného trhu EU a to formou přijetí energetického *acquis*.

evropské integrace (Ibid., 64).⁴⁸ Celkově se situace s implementací evropské agendy vyznačovala neschopností ustanovit jednotné koordinační centrum implementace, slabou politickou odpovědností a omezenou politickou podporou (Stegniy 2011: 53-4). Na základě toho přešla implementace evropské agendy na druhou kolej a dostaly ji na starosti úřednické střední kádry na jednotlivých ministerstvech.

Jednalo se hlavně o ministerstvo zahraničí, ekonomiky a spravedlnosti, přičemž ministerstvo zahraničí se staralo o celkovou koordinaci a vyjednávání s EU a ministerstva ekonomiky a spravedlnosti převážně o domácí agendu. Přes veškeré problémy poukazuje Wolczuková na relativní úspěch implementace agendy a jako příklad uvádí ekonomické reformy spojené s přistoupením k WTO, které se jednotlivým ministerským odborům a oddělením podařily bez širší vertikální a horizontální koordinace a větší politické podpory (Wolczuk 2009: 203).⁴⁹ Oproti tomu za největší slabinu implementace bylo možné považovat spolupráci exekutivy s legislativou, která návrhy zákonů – i kvůli mocným zákulisním hráčům – často brzdila nebo kvůli politické nestabilitě vůbec neschválila (Proedrou 2010; Langbein a Wolczuk 2012). Z celkového počtu 73 priorit AP Ukrajina splnila jedenáct a 61 bylo naplněno částečně. Pouze jedna priorita nebyla řešena vůbec (Wolczuk 2009: 207).

2.4 Výsledky ENP a AP

Jak bylo uvedeno výše, vztahy EU a Ukrajiny v roce 2005 přinesly některé hmatatelné výsledky. Z toho důvodu byla ENP ze strany EU hodnocena pozitivně a komisařka Ferrero-Waldnerová ji po roce fungování ocenila jako sice mladou, ale velmi relevantní politiku v sousedství EU.⁵⁰ Kromě úspěchů zdůrazněných komisařkou pro vnější vztahy a Evropskou politiku sousedství začala EU rozvíjet své vztahy s Ukrajinou ve všech oblastech AP (Dimitrova a Dragneva 2009: 862).⁵¹ Naopak ve věcech reformy justice, boje s korupcí, výběru daní nebo reforem administrativy EU očekávala rychlejší

⁴⁸ Po změně vlády v září 2005 byla funkce vicepremiéra pro evropské záležitosti zrušena.

⁴⁹ V případě přistoupení k WTO Ukrajina kromě Kyrgyzstánu uzavřela do konce roku 2006 jednání se všemi členy této organizace.

⁵⁰ Commission of the European Communities (2005). *Communication to the Commission, Communication to the College from Commissioner Ferrero-Waldner, Implementing and promoting the European Neighbourhood Policy*. [Online]. SEC(2005) 1521. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/sec_2005_1521_en.pdf [staženo 10. 5. 2015].

⁵¹ V první zprávě o pokroku ENP vydané v roce 2006 EU kladně hodnotila zejména demokratické provedení parlamentních voleb; spuštění pohraniční asistenční mise EUBAM; pokrok v jednáních o přistoupení k WTO; dobrou spolupráci v zahraniční a bezpečnostní politice (Ukrajina v roce 2005 splnila 93% a v roce 2007 92% svých deklarací v zahraniční politice podle EU) nebo posílení

pokrok. EU kladně zhodnotila zapojení Ukrajiny do zahraničních misí EU, posílení krizového managementu ve vztazích EU-Ukrajina a také přistoupení Ukrajiny ke Skupině států proti korupci v rámci Rady Evropy (GRECO).⁵²

V části socioekonomických reforem EU sice podpořila zajištění sociálních dávek, ale na druhou stranu upozornila na otázku udržitelnosti rostoucích sociálních výdajů (Pristas 2014: 24). V roce 2006 se Ukrajina umístila až na 124. místě v indexu Doing Business, což souviselo s mnoha problémy ukrajinské ekonomiky a omezilo to přítok zahraničního kapitálu do země.⁵³ Ukrajina zahájila liberalizaci svého obchodu a otevření ekonomiky, ale volný pohyb kapitálu zůstal omezen. Ukrajina také jednostranně zrušila vízovou povinnost pro občany EU v naději, že jí to zjednoduší situaci ve vyjednávání o bezvízovém styku, což se ale nepotvrdilo (Petrov 2007: 60). Spolupráce se rozvíjela také v energetice, kde Ukrajina získala status pozorovatele v Energetické komunitě a v roce 2005 podepsala smlouvu s EURATOM o civilním využití jaderné energetiky.⁵⁴ Došlo ke stabilizaci situace Černobyli a také k modernizaci a zvýšení bezpečnosti jaderných bloků Chmelnyckyj 2 a Rivne 4. Byly zahájeny rozhovory o přistoupení Ukrajiny k Evropskému výzkumnému prostoru a Ukrajina se zapojila do ekologických projektů v deltě Dunaje a Černém moři.

Jistou dynamikou disponovala také sféra mezilidských kontaktů, ve které byly zahájeny projekty ve vzdělávání a v oblasti veřejného zdraví (boj s HIV/AIDS). V květnu 2005 Ukrajina přistoupila k Boloňskému procesu a začala spolupracovat s EU v rámci programů Tempus, Erasmus Mundus, Mládež v akci a Jean Monet. Celkem se Ukrajina zapojila do 74 multilaterálních a mládežnických programů. V souhrnu Ukrajina z programu TACIS vyčerpala v roce 2006 100 milionů euro (pro srovnání v roce 2003 to bylo 50 milionů) a získala podporu z asistenčních programů Twinning a TAIEX (Sasse 2008: 309). V letech 2007 a 2008 Ukrajina získala navýšené finanční prostředky z programu ENPI v hodnotě 120 milionů euro (resp. 122 milionů euro) a

demokratické společnosti (v roce 2006 byla Ukrajina podle Freedom House jedinou svobodnou zemí postsovětského prostoru); vlády práva a respektování lidských práv.

⁵² Commission of the European Communities (2006). *ENP Progress Report Ukraine*. [Online]. COM(2006) 726 final. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/sec06_1505-2_en.pdf [staženo 10. 5. 2015].

⁵³ The World Bank (2006). *Doing Business in 2006*. [Online]. Washington, D.C. Zdroj: <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB06-FullReport.pdf> [staženo 10. 5. 2015].

⁵⁴ V roce 2007 Ukrajina podala přihlášku do Energetické komunity a v roce 2010 se stala členem. Energy Community (2010). *Protocol concerning the accession of Ukraine to the Treaty establishing Energy Community*. [Online]. Zdroj: <https://www.energy-community.org/pls/portal/docs/728177.PDF> [staženo 12. 5. 2015].

dodatečné prostředky jako odměnu za implementaci státních reforem. EU společně s Radou Evropy také asistovala Ukrajině se školením soudců a lidskoprávních expertů. Tento výčet zdaleka není úplný, ale může sloužit jako ilustrace reformní agendy, které se Ukrajina se smíšenými výsledky účastnila.⁵⁵

O dalším vývoji Gretskiy píše, že situace po parlamentních volbách v březnu 2006 nejprve příliš neovlivnila vztahy s EU a že například readmisní smlouva a vízové zjednodušení byly dojednány až s Janukovyčovou vládou. Zároveň ale dodává, že vnitřní rozpory a ústavní krize postupně přerostly i do oblasti zahraniční politiky (Gretskiy 2013: 10-11). Janukovyčem vedená Antikrizová koalice sice evropskou integraci neodmítla, a dokonce podepsala Juščenkem předloženou Deklaraci národní jednoty, ale odklon od evropských témat a příklon k tzv. „europragmatismu“ se i tak brzy stal realitou (Wolczuk 2009: 201).⁵⁶ V této souvislosti byl v prosinci 2006 Janukovyčem odvolán ministr zahraničních věcí B. Tarasjuk, ačkoli zahraniční politika spadala do kompetence prezidenta. Tím se naplno rozpoutal boj o ústavní kompetence mezi prezidentem Juščenkem a premiérem Janukovyčem, který vyvrcholil rozpuštěním ukrajinského parlamentu a vypsáním předčasných voleb v roce 2007. Ukrajina vstoupila do období vnitropolitického a ústavního chaosu, který významným způsobem ovlivnil výsledky AP.

V kontextu této politické nestability se EU a Ukrajina v březnu 2007 dohodly na zahájení rozhovorů o tzv. Nové posílené smlouvě. O měsíc později byla během německého předsednictví schválena politicky neutrální mnohostranná platforma vztahů s východními sousedy Černomořská synergie (Haukkala 2008: 1616).⁵⁷ Na Ukrajině v tu dobu sílila nespokojenost s rámcem ENP a navíc měla platnost AP stejně jako Smlouvy o partnerství a spolupráci v následujícím roce vypršet. Právě rok 2008 se stal

⁵⁵ Například přes formální zapojení do řady programů zůstal potenciál spolupráce v oblasti mezilidských kontaktů kvůli nedostatečné politické vůli na obou stranách nevyužit. Programů Tempus nebo Erasmus Mundus se proto ročně účastnily řádově desítky studentů. Erasmus Mundus Partnership for Belarus, Ukraine and Moldova EMP-AIM (n.d.). *Number of Scholarships*. [Online]. Zdroj: <http://emp-aim.mruni.eu/scholarships/number/> [staženo 14. 5. 2015]. European Commission, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (n.d.). *Tempus in Ukraine*. [Online]. Zdroj: http://eacea.ec.europa.eu/tempus/participating_countries/impact/ukraine.pdf [staženo 14. 5. 2015].

⁵⁶ Deklarace prosazovala mimo jiné pokračování v reformách a udržení euroatlantické integrace jako strategického cíle ukrajinské zahraniční politiky. Web-Portal of Ukrainian Government (2006). *Universal of National Unity*. [Online]. Zdroj: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/en/publish/article?showHidden=1&art_id=65224005&cat_id=65222957&ctime=1170422634401 [staženo 2. 5. 2015].

⁵⁷ Commission of the European Communities (2007). *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Black Sea Synergy - A New Regional Cooperation Initiative*. [Online]. COM(2007) 160 final. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com07_160_en.pdf [staženo 11. 5. 2015].

do určité míry mezníkem vzájemných vztahů mezi EU a Ukrajinou. V lednu 2008 vstoupily v platnost readmisní smlouva a smlouva o vízovém zjednodušení. V únoru 2008 Ukrajině jako první země ENP vypršela platnost AP a následně došlo k jeho společnému vyhodnocení.⁵⁸ V květnu 2008 se Ukrajina po patnácti letech vyjednávání oficiálně stala členem WTO, což otevřelo cestu k zóně volného obchodu s EU. V září 2008 na summitu EU-Ukrajina v Paříži zahájily strany jednání o vízovém dialogu umožňujícím do budoucna bezvízový styk a jednání o Dohodě o přidružení.⁵⁹ Ukrajina těmito významnými posuny v bilaterálních vztazích potvrdila svoji dřívější pozici favorita ENP a zároveň země, která je v otázkách demokracie, reformy a přijetí *acquis* nejdále (Pridham 2011: 21).

Nicméně ani tyto posuny v bilaterálních vztazích nezabránily vzniku sporů a kritiky ze strany EU, která se objevila v druhé zprávě hodnotící pokrok dosažený v rámci AP (Gretskiy 2013: 12). Brusel v ní kritizoval Kyjev za neefektivní boj s korupcí, neschopnost provést reformu ústavy a justice či za zachování netransparentního a neefektivního mocenského systému. Kyjev tuto kritiku označil za neobjektivní a oznámil, že ENP nesplňuje strategické cíle Ukrajiny (Ibid., 12). Tato kritika pokračovala i ve zprávě o pokroku za rok 2008, ve které EU kritizovala nedostatečné tempo prosazování reformy, které se ještě více zpomalilo v souvislosti s nástupem finanční krize.⁶⁰ Ve značně problematické situaci se začaly obě strany vzájemně kritizovat a Juščenko v této souvislosti například zmínil, že zruší bezvízový styk pro občany EU, protože na něj EU ani několik let po svém zavedení nebyla schopná recipročně zareagovat (Ibid., 12). Na straně EU zase naplno propukla „únava z Ukrajiny“ a jejích vnitřních problémů (Kuzio 2012a: 396). V polovině roku 2009 byly vzájemné rozpory poněkud zmírněny novou iniciativou pro východní partnery s názvem Východní partnerství.

⁵⁸ European Commission (2008). *Joint Evaluation Report EU-Ukraine Action Plan*. [Online] Brussels/Kyiv. Zdroj: http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/ukraine_eu_joint_evaluation_2008_en.pdf [staženo 10. 5. 2015].

⁵⁹ Celým názvem Dohoda o přidružení mezi Evropskou unií a Evropským společenstvím pro atomovou energii a jejich členskými státy na jedné straně a Ukrajinou na straně druhé. Council of the European Union (2008). *EU-Ukraine Summit Paris, 9 September 2008*. [Online]. 12812/08 (Presse 247). Brussels. Zdroj: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/102633.pdf [staženo 10. 5. 2015].

⁶⁰ Commission of the European Communities (2009). *Progress Report Ukraine*. [Online]. SEC(2009) 515/2. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/progress2009/sec09_515_en.pdf [staženo 10. 5. 2015].

2.5 Kritika ENP a AP

Kritika ENP a AP v akademických kruzích vychází z několika pozic spojených s rozporem mezi rétorikou a praxí. Zaprvé, ENP bývá na základě své podstaty srovnáváno s politikou rozšíření – nejúspěšnějším nástrojem zahraniční politiky EU (Kelley 2006). V tomto kontextu je ENP interpretováno prismatickým deficitem a chybějícím elementem, protože ENP chybí nejvyšší odměna v podobě členství (Delcour 2007: 121). Právě tato perspektiva členství v minulosti sloužila jako nejsilnější iniciativa pro provedení bolestivých reforem nutných pro přistoupení k EU (Mocanu 2007: 57). Tato vnější iniciativa v případě Ukrajiny zejména po roce 2005 znatelně chyběla. Zároveň se s tím pojí i fakt jakéhosi „*monopolu na Evropu*“, který si EU uzurpovala (Haukkala 2008: 1606). Evropská politika sousedství potom logicky – i přes svoji rétorickou inkluzivitu – vytvořila model „insiderů“ a „outsiderů“ evropské integrace, což v případě Ukrajiny působilo o to absurdněji, že nikdo nezpochybňoval nárok Ukrajiny na členství v EU.⁶¹ Toto právo bylo zakotveno již v Římských smlouvách a zopakován ve Smlouvě o Evropské unii a Lisabonské smlouvě (Smith 2005: 757).⁶² Z tohoto důvodu se EU v oficiálních dokumentech pojmu sousedství raději vyhýbala (Sasse 2008: 308).

Druhý proud kritiky poukazuje na unitární přístup EU k sousedství a tzv. „eurocentrismus“. Zčásti byl tento postoj zmíněn výše při popisu procesu vytváření ENP, na kterém se sousedské země nemohly podílet. Velký význam měla v této souvislosti zejména Strategie evropské bezpečnosti z roku 2003, na jejímž základě mnoho autorů tvrdí, že EU v ENP upřednostnila vlastní realistické bezpečnostní zájmy před idealistickými cíli ENP (Kahraman 2005; Raik 2006; Sasse 2008).⁶³ S tímto argumentem je spojena otázka geopolitických zájmů, na jejímž základě se EU stavěla zdrženlivě k otázkám narušení prostoru ruského „blízkého zahraničí“ (Sasse 2008: 299). Z toho důvodu EU – s výjimkou přeshraniční spolupráce – nepodporovala multilaterální rámec vztahů s východními sousedy, což podlomilo nejen proces vytváření společné

⁶¹ Například ve srovnání s Libyí, která se stejně jako Ukrajina stala členem ENP, z čehož logicky vyplýval problém nedostatečné diferenciaci ENP.

⁶² Konference zástupců vlád členských států (2007). *Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o Založení Evropské unie*. [Online]. Zdroj: http://www.euroskop.cz/gallery/2/738-lisabonska_smlouva.pdf [staženo 11. 5. 2015].

⁶³ Raiková poukazuje na fakt, že EU ve východní části ENP nepodporovala demokratizaci zemí dostatečně. USA vynakládaly na demokratizaci větší prostředky a jejich schopnost je efektivně rozdělit byla v ostrém kontrastu s nevhodným a byrokratickým přístupem TACIS. Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva (EIDHR) se od roku 2006 ukázal jako mnohem flexibilnější a otevřenější, ale oproti TACIS disponoval podstatně menším množstvím peněz.

evropské identity, ale také řešení regionálních konfliktů (Kahraman 2005: 19). Tento přístup odpovídal dřívější politice „Rusko první“ z 90. let, která se uchovala i po roce 2000. V této souvislosti poukazují Youngs a Popescu na problém nejednotnosti přístupu jednotlivých evropských institucí a členských států vůči Rusku, který ovlivnil nejen otázku členství Ukrajiny v EU, ale i širší angažovanost EU na východě (Popescu 2009, Youngs 2009).

S tím je spjatá podstata třetího kritického proudu, který se vymezuje vůči obsahu ENP zakotvenému v AP. Obsah byl sice stanoven na základě společného vyjednávání obou partnerů, ale byl silně ovlivněn asymetrickým postavením obou aktérů (Kahraman 2005: 5). S výjimkou Izraele byly akční plány s ostatními zeměmi ENP postaveny na základě zájmů, hodnot a norem EU spíše než na rovnocenném partnerství či sdílených hodnotách (Haukkala 2008: 1603). V případě Ukrajiny se tento bod odrazil například v podpisu readmisní dohody, na kterou musela Ukrajina finančně doplácet (Smith 2005: 765). Tento fakt popírá jeden z principů ENP, a to společné vlastnictví, které nemohlo fungovat v případě, že jedna ze stran při vymáhání reforem uplatňovala kondicionalitu a socializaci a měla pozici konečného arbitra plnění AP. Nicméně právě společné vlastnictví reforem mělo být klíčem k posílení kondicionality (Hillion a Cremona 2006: 40).

Začtvrté, právě v otázce kondicionality mnoho autorů odporuje představě Prodiho o tom, zda je možné dosáhnout menších cílů na základě slabší iniciativy (Sklenková 2012: 28). Ve skutečnosti tento vztah nefungoval a EU nedokázala představit jasnou vizi a iniciativu pro východní partnery. Naopak, AP byl založen na již existujících nástrojích evropské zahraniční politiky vůči Ukrajině a od dřívějšího přístupu se nijak nelišil stanovením dlouhého seznamu priorit (Langbein a Wolczuk 2012: 869).⁶⁴ Navíc princip flexibility ENP umožnil méně proevropským politikům (např. Viktor Janukovyč) vytvářet „evropskou politiku“ bez hmatatelných výsledků (Wolczuk 2009: 201). Proto EU neměla kvůli charakteru AP dostatečně silné nástroje pro efektivní vymáhání reforem. V této souvislosti Smithová připomíná, že AP byl postaven tak vágně, že nebyla stanovena jasná měřítko pokroku a v některých případech ani nebylo patrné, která ze stran má danou prioritu plnit (Smith 2005: 764).

⁶⁴ Wolczuková v této souvislosti na rozdíl od většiny autorů upozorňuje na fakt, že ukrajinští úředníci během vyjednávání AP schválně prosazovali detailní a dlouhý seznam priorit, který se podle nich měl podobat Kodaňským přístupovým kritériím jako imitaci procesu přistoupení. Z toho důvodu byl AP s Ukrajinou nejdelší a nejdetajnější ze všech.

Poslední, pátý proud poukazuje na neudržitelnost konceptu ENP. Smithová kritizuje ENP jako prostředek dočasného řešení „ukrajinského problému“ členství v EU v krátké perspektivě (Ibid., 768). Hillion ilustruje paradox Evropské politiky sousedství tvrzením, že čím lépe bude ENP fungovat, tím méně udržitelná tato politika bude, protože fakticky vytvoří plnohodnotné kandidátské země (Hillion in Haukkala 2008: 1617). Kahramanová zase poukazuje na nereálnost vize ENP jako Evropského hospodářského prostoru pro země na východ a jih od EU (Kahraman 2005: 8). Autorka opírá svůj argument o případ Finska, Švédska a Rakouska, pro které se Evropský hospodářský prostor v 90. letech také nestal konečným stavem jejich spolupráce s EU. Tyto státy daly raději přednost plnému členství s právem ovlivňovat politiku EU před pasivními ekonomickými výhodami, které byly navíc v případě ekonomicky ne tolik rozvinutých a méně konkurenceschopných států ENP značně diskutabilní.

Zpochybňován je v tomto ohledu i konkrétní přínos ENP a AP. V mnoha oblastech se ani po několika letech nepodařilo dosáhnout výrazného pokroku, případně tento pokrok zůstal značně omezen. Jako dva příklady tohoto fenoménu můžeme použít posun dosažený „překonáváním hranic“ se sousedními státy, které se ale ani po dosažení vízového zjednodušení s Ukrajinou nevztahovalo na 95 % její populace (Romaniuk 2010: 62). Jako druhý příklad rozchodu rétoriky s praxí můžeme použít případ řešení regionálních konfliktů v sousedních státech. ENP sice tvrdila, jak se problémy sousedních zemí nově stanou problémy EU samotné, ale ve skutečnosti se EU například v případě Podněstří dvakrát odmítla účastnit mírové mise, protože by musela jít do konfrontace s Ruskou federací, kterou by nepodpořila většina jejích členských států (Popescu 2009: 464). Podobně se EU angažovala i v konfliktech mezi Arménií a Ázerbájdžánem nebo mezi Ruskem a Gruzíí, ve kterém se navíc opět promítla konstanta v podobně upřednostňování Ruska před zájmy zemí v sousedství (Barbé a Johansson-Nogués 2008: 94-5). Popescu o zamrzlých konfliktech v sousedství EU tvrdí, že se nacházejí: „dostatečně blízko, aby vytvořily zájem, ale zároveň dostatečně daleko, aby se nestaly prioritou.“ (Popescu 2009: 458).

Evropská politika sousedství v roce 2004 představovala platformu vztahů mezi EU a jejím novým sousedstvím, která na bilaterální úrovni navazovala na dřívější výsledky vzájemných vztahů. ENP nabídla kromě posíleného financování i možnost vyjednávání s EU v rámci široké agendy představené v akčních plánech. Nicméně fakt, že byl AP v případě Ukrajiny vyjednáván s Kučmovým vedením a poté byl téměř beze změn představen novému oranžovému vedení, ilustruje nepochopení jedinečné

příležitosti proměnit zavedené pořádky na Ukrajině stejně jako nezájem EU se na východě silněji angažovat. Tento postoj stojí v ostrém kontrastu vůči politice EU v zemích střední a východní Evropy, které se pro EU staly skutečnou prioritou (Raik 2006: 32).⁶⁵ Na základě toho můžeme tvrdit, že ENP bylo pro Ukrajinu po roce 2005 nevhodným rámcem vztahů s EU, který nemohl využít plný potenciál nových možností. Z toho důvodu zůstaly výsledky iniciativy v letech 2004 až 2009 omezené na dílčí úspěchy, které po několika letech stejně jako na přelomu tisíciletí skončily nezájmem a „únavou z Ukrajiny“ na straně EU, resp. sílícím „euroskepticismem“ na straně Ukrajiny.

3. Východní partnerství

Cílem této kapitoly je seznámit čtenáře s politikou Východního partnerství a pokusit se srovnáním s ENP zjistit přidanou hodnotu iniciativy pro prosazování evropských cílů na Ukrajině. Za tímto účelem postupuje kapitola od vzniku iniciativy až po popsání limitů, které ani Východní partnerství jako nejnovější nástroj evropské zahraniční politiky vůči Ukrajině nedokázalo překonat. Tato část bakalářské práce je dovedena do prosince 2011, kdy bylo Východní partnerství postaveno před nejvýznamnější výzvu od svého spuštění v důsledku podmínění podpisu Dohody o přidružení s nejpokročilejší zemí EaP změnami v oblasti demokracie a vlády práva. Práce však nabízí některé pohledy za tento mezník, které slouží pro dokreslení celkové situace ve vzájemných vztazích mezi EU a Ukrajinou.

3.1 Okolnosti vzniku Východního partnerství

První konkrétní návrhy ve věci posílení vztahů s jižními a východními sousedy v rámci Evropské politiky sousedství začaly vznikat v roce 2007. Již v červenci 2008 byla během francouzského předsednictví EU spuštěna Unie pro Středomoří a o necelý rok později v květnu 2009 také politika Východního partnerství. V roce 2007 využila Česká republika svého předsednictví Visegrádské skupiny, na které navazovalo předsednictví EU v první polovině roku 2009, aby získala podporu pro svůj návrh nové východní dimenze ENP představený v non-paperu ENP a Východní sousedství – čas konat.⁶⁶ ČR se sice podařilo k návrhu přitáhnout pozornost členských zemí EU, ale iniciativy se později ujalo Polsko, které v květnu 2008 představilo společně se

⁶⁵ Raiková v této souvislosti uvádí, že EU vynaložila v letech 1991-2004 na celý program TACIS méně finančních prostředků, než kolik jich poskytla na politickou a ekonomickou transformaci Polska.

Švédskem Radě pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy EU detailněji propracovaný český koncept prosazující silnější institucionalizaci (Albrycht eds. n.d.: 10). Přijetí polsko-švédského návrhu významně zjednodušilo a urychlilo nejen spuštění podobné iniciativy na jihu, ale i rusko-gruzínská válka v srpnu 2008, kterou mnoho autorů pokládá za zlomový moment v přístupu EU k východním partnerům (Freire 2009; Hillion a Mayhew 2009; Kaminska 2009; Shapovalova 2010; Pridham 2011; Verdun a Chira 2011; Rotaru 2014).⁶⁷ Kaminská navíc dodává, že konflikt v Gruzii bylo možné považovat v jistém smyslu za selhání evropské soft-power, která nedokázala čelit ruské hrubé síle a kvůli odporu některých členských států na ni adekvátně odpovědět, což do budoucna vytvořilo nebezpečný precedent (2009: 11). Válka v Gruzii a potvrzení *de facto* nezávislosti Abcházie a Jižní Osetie znamenaly vážné ochlazení vztahů EU a Ruské federace a také důkaz nekompatibility evropského a ruského přístupu ke společnému sousedství (Dimitrova a Dragneva 2009; Kaminska 2009; Shapovalova 2010; Nitoiu 2011; Libman a Vinokurov 2012; Makarychev 2014; Tanrisever 2014) Tyto rozpory byly ještě více prohloubeny plynovou krizí mezi Ruskem a Ukrajinou v lednu 2009, která tvrdě zasáhla i některé členské státy EU.

Jak je patrné z předchozího textu, okolnosti spuštění politiky EaP nebyly pro šestici zemí východní Evropy a jižního Kavkazu příliš příhodné. Pokud k tomu přidáme ještě ekonomickou krizi, která zvláště Ukrajinu zasáhla velmi tvrdě, dostaneme celkový obraz situace, ve které partnerské země očekávaly podporu ze strany EU (Wilson 2010: 3).⁶⁸ Právě proto se Polákům a Švédům podařilo z velké části prosadit svoji ambicióznější vizi východní dimenze ENP i přes odpor Německa a Francie, které se obávaly negativní reakce Ruska a samy prosazovaly skromnější představy (Youngs 2009; Nitoiu 2011; Pridham 2011). V této souvislosti Shapovalová poukazuje na pět různých scénářů vývoje EaP, které kromě českého a polsko-švédského zahrnovaly i další tři návrhy včetně německého, který prosazoval nevyhraněnou přeshraniční kooperaci v duchu Černomořské synergie (Shapovalova 2010: 72).⁶⁹

⁶⁶ Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (2008). *ENP and Eastern Neighbourhood – Time to Act*. Working document (non-paper) – not public.

⁶⁷ Commission of the European Communities (2008). *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Eastern Partnership*. [Online]. COM(2008) 823 final. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/eastern/docs/com08_823_en.pdf [staženo 11. 5. 2015].

⁶⁸ V roce 2009 se ukrajinská ekonomika propadla o 15% HDP.

⁶⁹ Další dva návrhy překládaly buď možnost rozšíření Evropského hospodářského prostoru (jak o tom v roce 2002 mluvil Prodi), nebo vytvoření samostatného sousedského hospodářského společenství jako sítě navzájem propojených zón volného obchodu.

Výsledný návrh EaP se stal kompromisem, a to zejména mezi českou a polsko-švédskou představou, která měla být doplněna o prvky z dalších návrhů. EaP se tak mělo orientovat na jednotlivé vzájemně prospěšné projekty, ale rozsáhlé koncepční inovace nebyly Evropskou komisí do projektu zahrnuty. Němci prosazovaný model Černomořské synergie sice sám o sobě neobstál, ale iniciativa z roku 2007 byla zachována a s EaP se oba projekty vzájemně doplňovaly. I vize zřízení sousedského hospodářského společenství se v EaP v dlouhodobém horizontu udržela. Nicméně pouhá představa rozšíření Evropského hospodářského prostoru o východní země podpořena nebyla (Ibid., 73).

Celkově v akademické obci panuje shoda, že EaP představovalo při svém spuštění na summitu Východního partnerství v Praze v květnu 2009 cestu diferenciaci a posílení Evropské politiky sousedství spíše než její nahrazení. EaP se stalo součástí ENP a fakt, že je někdy označováno jako „ENP+“ znamená, že si uchovalo stejné limity jako předešlá politika (Balfour 2011: 32). Stejně jako ENP si EaP udrželo politicky neutrální charakter, o kterém však české předsednictví muselo členské státy i Rusko ujišťovat.⁷⁰ Ruská federace se podobně jako ENP přímo neúčastnila ani EaP, ale byla společně s Tureckem a dalšími státy přizvána ke spolupráci na základě jednotlivých případů (Albrycht eds. n.d.: 44). Zároveň EaP pokračovalo v dřívějším neutrálním postoji směrem k budoucímu členství východních států v EU. V této souvislosti se česká diplomacie musela na summitu EaP podříditi německému výkladu a místo označení „evropští partneři“, které by mohlo být vykládáno jako *de facto* uznání kandidátského statusu zemí, byl používán pojem „východoevropští partneři“.⁷¹ Posledním významným signálem, který přinesl první summit Východního partnerství, se ukázala být otázka priorit, protože v květnu 2009 do Prahy nepřijeli ani nejvyšší představitelé Francie a Velké Británie, ani Itálie a Španělska.⁷² To ostře kontrastovalo s pořádáním úvodního summitu Unie pro Středomoří a ilustrovalo, jaký význam někteří staří členové EU Východnímu partnerství přikládali (Ibid., 44).

⁷⁰ Premiér České republiky Mirek Topolánek (2009). *Zahajovací projev Mirka Topolánka na summitu pro Východní partnerství*. [Online]. Praha. Zdroj: <http://www.eu2009.cz/cz/news-and-documents/speeches-interviews/zahajovací-projev-mirka-topolanka-na-summitu-pro-vychodniho--21165/index.html> [staženo 10. 5. 2015].

⁷¹ Council of the European Union (2009). *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit*. [Online]. 8435/09 (Presse 78). Brussels. Zdroj: http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-09-78_cs.htm [staženo 10. 5. 2015].

⁷² Kromě těchto států se summitu EaP v Praze neúčastnili ani nejvyšší představitelé Rakouska, Lucemburska, Portugalska, Kypru nebo Malty.

Český premiér Mirek Topolánek při příležitosti summitu zopakoval principy, kterými se EaP mělo řídit, a to hlavně flexibilitu a svobodu rozhodování, společné vlastnictví a rovnocennost všech partnerů EaP. Kromě toho Topolánek zdůraznil solidaritu, kterou EU prostřednictvím EaP vyjádřila směrem k východoevropským partnerům a také společné úsilí EU a partnerských zemí o prosazení „*demokraticky a tržně orientovaných reforem a rozvoje lidských práv*“.⁷³ EaP tedy pokračovala v normativním sblížení mezi EU a východními zeměmi, které mělo přispět ke stabilitě, bezpečnosti a blahobytu všech účastníků EaP podle hesla „*více za více*“. V závěru projevu Topolánek upozornil na potřebu naplnění Východního partnerství konkrétními projekty, které měly probíhat v rámci bilaterální a multilaterální agendy EaP, čímž ilustroval podstatu problému EaP a nedostatku jeho obsahu (Hillion a Mayhew 2009; Jackson 2011; Kuzio 2011a; Korosteleva 2011b). Korostelevová nazývá tento stav, kdy byl ustanoven rámec bez obsahu, „*vyjednáváním pořádkem*“ (Ibid., 4).

3.2 Obsah Východního partnerství

Jak bylo naznačeno výše, Východní partnerství významně rozšířilo původní převážně dvoustranný rámec vztahů se šesti zeměmi východní Evropy a jižního Kavkazu, ale zároveň si uchovalo dosažení stability, bezpečnosti a blahobytu jako cíl. Hillion a Mayhew charakterizují EaP jako strategický koncept s dlouhodobými cíli politického sblížení a další hospodářské integrace do jednotného trhu EU (2009: 6). Autoři popisují nový rámec vztahů ve čtyřech rovinách – bilaterální a multilaterální vztahy, instituce spolupráce a finanční podpora.

3.2.1 Bilaterální úroveň vztahů

V bilaterálních vztazích se po vzoru jednání s Ukrajinou, která se stala vzorem ostatních států Východního partnerství jako nejpokročilejší země, dostaly do středu agendy dohody nové generace o přidružení, smlouvy o prohloubeném a komplexním volném obchodu a dialogy o vízové liberalizaci směřující k bezvízovému styku s EU, který však Evropská komise předpokládala až v dlouhém horizontu.⁷⁴ V souvislosti

⁷³ Premiér České republiky Mirek Topolánek (2009). *Zahajovací projev Mirka Topolánka na summitu pro Východní partnerství*. [Online]. Praha. Zdroj: <http://www.eu2009.cz/cz/news-and-documents/speeches-interviews/zahajovaci-projev-mirka-topolanka-na-summitu-pro-vychodniho--21165/index.html> [staženo 10. 5. 2015].

⁷⁴ Dohoda o přidružení představuje do současnosti jednu z nejambicióznějších forem politické asociace mezi EU a třetí zemí. V ukrajinském případě se skládala z 31 sektorových kapitol a jejím cílem bylo

s bezvízovým režimem se Komise také zmínila o možné liberalizaci vízového režimu pro pracovní migraci, která však byla v roce 2009 ještě hodně vzdálená skutečnosti (Solonenko 2011: 126). Bilaterální vztahy představily nejsilnější potenciální zisk výměnou za pokračování politických a socioekonomických reforem a opět se staly ústředním bodem spolupráce. EaP zároveň přislíbilo posílení principu diferenciacce a flexibility naplňování reforem podle možností a kapacit každého státu (Shapovalova 2010: 71).

V rámci Dohody o přidružení (AA) byly představeny čtyři oblasti spolupráce: 1) politický dialog, zahraniční a bezpečnostní politika, 2) spravedlnost, svoboda a bezpečnost, 3) ekonomická a sektorová spolupráce a 4) individuálně vyjednávaná smlouva o prohloubeném a komplexním volném obchodu (DCFTA).⁷⁵ Za významnou přidanou hodnotu dvoustranné agendy Solonenková považuje zřízení komplexních programů pro budování institucí (CIB) s jednotlivými zeměmi. Jejich úkolem se stalo reformování institucí a posílení kapacity partnerských zemí pro přijetí evropského *acquis* v koordinaci s asistenčními programy Twinning, TAIEX ad. (Solonenko 2011: 126).⁷⁶ Posledním, velmi důležitým bodem dvoustranných vztahů EU se zeměmi EaP se stala otázka energetické bezpečnosti, která měla být dosažena zvýšením účinnosti a sblížením regulace s evropským energetickým *acquis* (Duleba, Benč a Bilčík 2012: 47).⁷⁷ Energetická bezpečnost se po lednové plynové krizi v roce 2009 stala velmi aktuálním tématem zahraniční politiky EU a prioritním bodem bilaterální i multilaterální úrovně vztahů EaP. Proto EU pod podmínkou reforem energetického sektoru přislíbila v únoru 2011 Ukrajině ve spolupráci s finančními institucemi rozsáhlé investice do modernizace ukrajinské přenosové soustavy a podzemních zásobníků plynu (Ibid., 50).

nejen nahradit předešlou Dohodu o partnerství a spolupráci z roku 1994 (resp. 1998), ale posunout spolupráci na kvalitativně úplně novou úroveň.

⁷⁵ Ambicí DCFTA bylo nejen provést rozsáhlou liberalizaci vzájemného obchodu a odstranit více než 95 % tarifních překážek, ale také na základě legislativního a normativního sblížení (přijetí *acquis*) odstranit netarifní bariéry obchodu.

⁷⁶ Příprava a první aktivity CIB proběhly v roce 2010, plná implementace byla zahájena v roce 2011.

⁷⁷ Benč v této souvislosti píše, že pokrok ve spolupráci mezi EU a Ukrajinou byl v energetickém sektoru v roce 2011 nejbližší realitě, protože vstupem do Energetické komunity se Ukrajina – a to jen v této oblasti – právně zavázala k reformám zahrnujícím harmonogram změn. Naopak, podle Benčových slov sloužila AA a celé EaP v oblasti energetiky pouze jako druhotná platforma, protože vztahy byly již regulovány vstupem Ukrajiny do Energetické komunity.

3.2.2 Multilaterální úroveň vztahů

Mnohostranná úroveň vztahů byla vnímána jako významný přínos Východního partnerství, protože pod vlivem okolností EU překonala svůj tradiční odpor vůči zasahování do sféry ruského vlivu a představila relativně ambiciózní platformu vztahů, která měla sloužit k vzájemným konzultacím a také k realizaci projektů určených k podpoře spolupráce v sousedství. Nový rámec vztahů umožnil rozšíření spolupráce o nové prvky, kterými se staly například společné pozice EU a EaP v zahraniční politice, strukturovaný proces sbližování, tematické platformy či stěžejní iniciativy. Podle Davida Krále čtyři mnohostranné politické platformy, které zahrnovaly: 1) demokracii, dobré vládnutí a stabilitu, 2) hospodářskou integraci a sbližování s politikami EU, 3) energetickou bezpečnost a 4) kontakty mezi lidmi, přesně odpovídaly prioritám českého předsednictví EU (Albrycht eds. n.d.: 44). Zároveň tyto platformy zřídily pracovní panely, v jejichž rámci se pravidelně setkávali představitelé EU a partnerských zemí nad agendou podobnou dřívějším akčním plánům. Nash upozorňuje na skutečnost, že zvláště v některých platformách se skrýval velký potenciál pro řešení regionálních témat – například zamrzlých konfliktů, dopravy (v koordinaci s programem TRACECA), mezilidských kontaktů (např. Kulturní program Východního partnerství, Erasmus Mundus II Action 2 nebo TEMPUS IV) nebo životního prostředí (2009).⁷⁸

Oproti multilaterálním platformám se stěžejní iniciativy EaP více zaměřily na infrastrukturní projekty, které měly obyvatelům partnerských zemí přinést konkrétní výsledky. Mezi ně Evropská komise na základě polsko-švédského návrhu zařadila: 1) program integrované správy hranic, 2) nástroj pro malé a střední podniky, 3) podporu regionálních trhů s elektřinou, energetickou účinností a obnovitelné zdroje energie (v koordinaci s programem INOGATE), 4) vývoj jižního energetického koridoru a 5) spolupráci v oblasti prevence, připravenosti a reakce na přírodní a člověkem způsobené katastrofy (Duleba, Benč a Bilčík 2012: 57).⁷⁹ Překážkou pro regionální projekty se ukázalo geografické rozložení zemí Východního partnerství, které vyžadovalo nejen propojení EaP s Černomořskou synergií, ale také s Ruskem a Tureckem, bez nichž se řada regionálních projektů nedala uskutečnit. Hillion a Mayhew zdůrazňují zejména pozitivní efekt integrované správy hranic a podpory malých a středních podniků, avšak

⁷⁸ TRACECA je program dopravního koridoru Evropa-Kavkaz-Asie operující od roku 1993.

⁷⁹ INOGATE představuje program mezistátní přepravy ropy a plynu do Evropy fungující od roku 1995. V letech 1999-2012 INOGATE financoval projekty v celkové výši 55 milionů euro a pro Ukrajinu měl konkrétní přínos v podobě technické a finanční podpory budování ropovodu Oděsa-Brody nebo ropného terminálu Pivdennyj.

problémem se později ukázala nedostatečná politická vůle a také finanční prostředky alokované na tyto poměrně finančně nákladné projekty (Delcour 2011: 12).⁸⁰

Kromě výše zmíněných platforem a iniciativ se EU zavázala také k podpoře občanské společnosti a jejímu zapojení do EaP, které bylo realizováno formou Fóra občanské společnosti EaP. Dále EU vytvořila Parlamentní dimenzi EaP nazvanou EURONEST⁸¹ a EaP také s podporou Komise regionů zastřešilo spolupráci municipalit zapojených do Konference regionálních a místních samospráv EaP (CORLEAP).⁸² V multilaterálním rámci vztahů našel své místo i Evropský hospodářský a sociální výbor, který formou tzv. zkušebních programů regionálního rozvoje usiloval o překonání propastných socioekonomických rozdílů mezi členskými státy EU a Východního partnerství (Khasson 2013: 338). V neposlední řadě byla vytvořena neformální Skupina přátel EaP a Podnikatelské fórum EaP.⁸³

3.2.3 Instituce spolupráce

Obecně lze institucionální zakotvení Východního partnerství společně s mnohostrannou úrovní EaP považovat za hlavní přínosy celé iniciativy. EaP institucionálně zakotvilo pořádání pravidelných summitů nejvyšších představitelů EU a EaP každé dva roky, každoroční setkávání ministrů zahraničních věcí a také pravidelné pracovní schůzky ministrů a vyšších úředníků v rámci platforem a jejich odborných pracovních skupin.⁸⁴ Grajewski však upozorňuje na rozpor mezi spíše ceremoniálním významem setkávání nejvyšších představitelů EU a EaP jednou za dva roky a pracovním formátem jednání EU a Ruska dvakrát za rok (Albrycht eds. n.d.: 48). Polsko-švédský záměr zřídit úřad Speciálního koordinátora EaP sice Evropská komise neschválila, ale namísto toho ustanovila tým zodpovědný za tuto agendu, který bez dodatečných finančních prostředků splňoval stejnou funkci (Hillion and Mayhew 2009: 18). Hlavní výhodou institucionalizace se ukázala možnost dialogu a konzultací na nejvyšší i nejnižší úrovni a také diferenciací mezi „východoevropskými sousedy“ a

⁸⁰ Z těchto důvodů byl například v roce 2013 zrušen původní návrh jižního energetického koridoru Nabucco.

⁸¹ Parlamentní shromáždění EURONEST bylo po dlouhých debatách spuštěno v květnu roku 2011 za účasti delegací EU a pěti států EaP kromě Běloruska, jehož parlament EU nepovažuje za legitimní.

⁸² CORLEAP byla spuštěna v září 2011 během inauguračního setkání v polské Poznani. Webové stránky Ministerstva zahraničních věcí České republiky (n.d.). *Východní partnerství*. [Online]. Zdroj: http://www.mzv.cz/vychodni_partnerstvi [staženo 4. 5. 2015].

⁸³ Pod úplným názvem „Skupina přátel EaP, informační a koordinační skupina“ byla spuštěna v září 2010 a business fórum se poprvé sešlo v září 2011 v polském Sopotu.

⁸⁴ Ukrajina je jedinou zemí EaP, se kterou EU uskutečňuje každoroční summity.

„sousedů Evropy“ (Gromadzki 2011; Solonenko 2011; Stegnyy 2011; Konopacki 2012; Kostanyan a Orbie 2013; Tanrisever 2014). Z hlediska institucí bilaterální spolupráce došlo také k pokroku, protože AA nově umožnila Asociační radě a Asociačnímu výboru přijímat závazná rozhodnutí (Loo, Elsuwege a Petrov 2014: 11).⁸⁵

3.2.4 Finanční zázemí

Z hlediska financí došlo rokem 2007 ke sjednocení finančních nástrojů MEDA, PHARE, TACIS do jednoho finančního programu ENPI, který sice v období 2007-13 dostal o 32 % více prostředků, ale EU tyto prostředky nedokázala efektivně proměnit v posílení svého vlivu v regionu (Popescu a Wilson 2011: 5).⁸⁶ Meziročně množství finančních prostředků pro země EaP rostlo ze 450 milionů euro v roce 2008 až na 785 milionů euro v roce 2013 (Albrycht eds. n.d.: 44). V prosinci 2009 se navíc Evropská komise rozhodla přidat EaP 600 milionů euro, které byly šestici zemí postupně distribuovány v průběhu let 2010-13.⁸⁷ Z těchto 600 milionů euro připadlo 350 milionů na multilaterální dimenzi EaP, 175 milionů na komplexní programy pro budování institucí a zbylých 75 milionů na zkušební programy regionálního rozvoje (Balfour 2011, Konopacki 2012). Celkově tak podpora dosáhla částky téměř 2,5 miliardy euro.⁸⁸ Na základě této podpory došlo k celkovému navýšení prostředků alokovaných pro EaP o 60 %, ke kterým se navíc přidala i podpora ze strany Evropské investiční banky, Evropské banky pro rekonstrukci a rozvoj, mezinárodních finančních institucí a od roku 2008 také Investičního prostředku sousedství.⁸⁹ Nicméně Hillion a Mayhew staví tyto prostředky do silného kontrastu s nákladností reformy a sblížení s legislativou EU, které by podle jejich odhadů jen v otázce životního prostředí vyšlo Ukrajinu na tři až pět miliard euro každý rok v období více než dvaceti let (2009: 17). Konopacki navíc

⁸⁵ V rámci Dohody o partnerství a spolupráci mohla pouze Rada spolupráce PCA přijímat doporučení, ale už ne závazná rozhodnutí.

⁸⁶ Popescu a Wilson zvláště rozebírají přítomnost evropských sil při řešení regionálních konfliktů a docházejí k závěru, že EU nasadila do konfliktů v Podněstří, Náhorním Karabachu, Abcházii a Jižní Osetii méně personálu než při misi v Libanonu. Autoři také soudí, že EU ve východní Evropě hrála spíše roli „dojné krávy“, která si za peníze chtěla koupit vliv, než dominantního aktéra mezinárodních vztahů.

⁸⁷ European Commission – External Relations Directorate General, Directorate European Neighbourhood Policy (2009). *Vademecum on Financing in the Frame of the Eastern Partnership*. [Online]. Zdroj: http://ec.europa.eu/external_relations/eastern/docs/eap_vademecum_14122009_en.pdf [staženo 4. 5. 2015].

⁸⁸ European Commission (n.d.). *EU Neighbourhood & Russia - Eastern Partnership*. [Online]. Zdroj: https://ec.europa.eu/europeaid/regions/eu-neighbourhood-region-and-russia/introduction-0_en [staženo 4. 5. 2015].

⁸⁹ V letech 2008-10 měla Ukrajina v rámci Investičního prostředku sousedství k dispozici 22 milionů na pět projektů převážně v energetickém sektoru. Kromě toho mohly státy EaP čerpat finanční prostředky

upozorňuje na fakt, že obě regionální dimenze Evropské politiky sousedství nebyly finančně podporovány rovnocenně, což opět ilustruje střet zájmů členských států EU mezi jihem a východem (2012: 125).⁹⁰

3.3 Postoj ukrajinské strany

Ukrajinský postoj k Východnímu partnerství byl od počátku určen několika faktory. Zaprvé, Východní partnerství bylo kromě mnohostranné spolupráce vytvořeno po vzoru pokroku dosaženého v jednáních mezi EU a Ukrajinou. Z toho sice vyplývalo, že EU Ukrajinu považovala za nejpokročilejší zemi a vzor ostatních států EaP, ale na druhou stranu nabízelo EaP Ukrajině pouze omezenou přidanou hodnotu (Hillion a Mayhew 2009; Shapovalova 2010; Korosteleva 2011a; Korosteleva 2011b; Solonenko 2011; Stegnyy 2011; Verdun a Chira 2011), která byla navíc do velké míry určena již před samotným summitem Východního partnerství v Praze. Podobně jako Evropská politika sousedství se ani Východní partnerství nezabývalo otázkou členství zemí EaP v EU, což bylo jasně dokumentováno německým postojem k „*východoevropským partnerům*“. EaP zůstalo v této otázce neutrální, z čehož byla ukrajinská strana po očekávání udělení perspektivy členství opět zklamána.⁹¹ Juščenko tak například před summitem EaP v Praze prohlásil, že vítá projekt Východního partnerství, ale dodal: „*Nechtěli bychom, aby to [Východní partnerství] bylo považováno za alternativu plného členství v Unii.*“ Juščenko také vyjádřil svůj zájem o co nejrychlejší podepsání asociační smlouvy jako předstupu udělení kandidátského statusu EU.⁹² Zároveň je potřeba zmínit, že EU podpořila výjimečnou pozici Ukrajiny mezi východoevropskými zeměmi a prostřednictvím multilaterálních vztahů usilovala o konsolidaci s Ruskem sdíleného společného sousedství, ve kterém měla Ukrajina hrát ústřední roli (Shapovalova 2010: 76). Nicméně ani tato nová pozice Ukrajiny nic nezměnila na faktu, že proexportně

z EIDHR, Nástroje pro spolupráci v oblasti jaderné bezpečnosti, Nástroje stability, Nástroje rozvojové spolupráce a několika dalších programů zřízených EU a Evropskou investiční bankou.

⁹⁰ Byla to zejména Francie, která lobovala za udržení finančního zvýhodnění Středozeří před východním regionem ENP pro období 2007-13. I z toho důvodu Unie pro Středozeří v letech 2007-13 získala přibližně 2/3 financování z programu ENPI.

⁹¹ Prohlášení ukrajinského ministerstva zahraničních věcí k plánované východní dimenzi ENP: „*Věříme, že iniciativa Východního partnerství by měla představovat jasnou perspektivu členství v EU pro ty evropské sousedy, kteří dokáží prokázat vážnost svých evropských ambicí konkrétními akcemi a hmatatelnými výsledky.*“ Ministerstvo zahraničních věcí Ukrajiny (2008). *Prohlášení Ministerstva zahraničních věcí Ukrajiny k vývoji východní dimenze zahraniční politiky EU*. [Online]. Zdroj: <http://www.mfa.gov.ua/eu/en/news/detail/13105.htm> [staženo 5. 5. 2015].

⁹² Český rozhlas (2009). *Ukrajina vítá projekt východního partnerství*. [Online]. Praha. Zdroj: http://www.rozhlas.cz/evropskaunie/zpravodajstvi/_zprava/562796 [staženo 5. 5. 2015].

orientovaná ukrajinská ekonomika Ukrajina potřebovala kooperovat s oběma regionálními velmocemi a trpěla velkými problémy při jejich sporech.

Zadruhé, Východní partnerství sice provedlo diferenciaci mezi východními „evropskými sousedy“ a „sousedy Evropy“, která byla Evropské politice sousedství ze strany Ukrajinců nejvíce vytýkána, ale EaP i tak přejalo většinu principů, které byly kritizovány výše. Korostelevová v této souvislosti poukazuje na již zmíněný problematický koncept partnerství tvořený principem společného vlastnictví, který byl v rámci EaP proměněn ve vzájemné závazky (2011b: 6). EU se tedy nedokázala oprostít od svého „eurocentristického“ modelu vnějších vztahů, který prosazoval jednosměrný export norem a hodnot ze strany EU k partnerským zemím a namísto fungujícího privilegovaného partnerství prosazoval vládu EU v režimu kondicionality (Korosteleva 2011a: 257). Tento rozpor nejprve přispěl k malé účinnosti Evropské politiky sousedství a později způsobil vlnné přijetí Východního partnerství proevropskými státy východní Evropy a jižního Kavkazu. Na základě průzkumu provedeného v letech 2008-9 v Rusku, Bělorusku, Moldavsku a na Ukrajině bylo zjištěno, že princip společného vlastnictví reforem nefungoval a nebyl v těchto zemích správně pochopen.⁹³ Představitelé zemí vyjádřili svůj nesouhlas s nerovnocenným postavením jejich země vůči EU a z terénního výzkumu také vyšlo najevo, že obyvatelé zemí EaP nesdílejí stejné hodnoty, které se staly základem vztahů s EU.⁹⁴ Průzkum také ukázal, že EU byla v těchto zemích vnímána negativně a že se podle tamního obyvatelstva o země EaP zajímala ze zřejmých důvodů (Radchuk 2011: 46). Zároveň byly z průzkumu jasně viditelné velké rozdíly nejen mezi jednotlivými zeměmi a regiony, ale i napříč generacemi. Tyto rozdíly se právě v případě Ukrajiny do výsledků značně promítly.

Zatřetí, Ukrajina se v polovině roku 2009 nacházela ve velkých ekonomických a také politických problémech, které byly způsobeny nejen hroživou finanční krizí, ale i neustálými vnitřními spory mezi prezidentem Juščenkem, premiérkou Tymošenkovou a předsedou Strany regionů Janukovyčem, jež souvisely kromě jiného s prezidentskými volbami v lednu 2010. Realitou ukrajinské politické scény se staly útoky na vládu premiérky Tymošenkové jak ze strany prezidenta, tak se strany opozice. Navíc, Ukrajině se od roku 2005 – i přes nepopiratelné úspěchy demokracie a politických

⁹³ ESRC-funded project (2010). *Europeanising or Securitising the Outsiders? Assessing the EU's partnership-building approach with Eastern Europe*. [Online]. (RES-061-25-0001). Zdroje: <http://www.aber.ac.uk/en/interpol/en/research/EKPproject/index.htm> a <http://www.esrcsocietytoday.ac.uk/ESRCInfoCentre/minisites/widereurope/index.html> [staženo 11. 5. 2015].

svobod – nepodařilo uskutečnit ani reformu ústavy a justice, ani se efektivně vypořádat s korupcí a klientelismem, na což EU ve svých zprávách o pokroku pravidelně poukazovala.

Z tohoto důvodu ukrajinský prezident Juščenko politiku Východního partnerství přijal a Ukrajina se – i přes odlišné představy o vývoji vzájemných vztahů s EU – od počátku podílela na jejím rozvoji (Stegniy 2011: 55). V této problematice době se Ukrajina snažila alespoň rétoricky využít potenciál nové platformy vztahů a Juščenko až do prohraných voleb v lednu 2010 nepřestal věřit, že EU Ukrajině nakonec udělí status kandidátské země (Wilson 2010: 1). Přesto o snaze využití možností ENP a EaP mnozí evropští politici pochybují, protože i přes možnost zapojit se do poměrně výhodných programů a agentur EU nejevila nejen Ukrajina, ale i další státy EaP o tuto možnost větší zájem a raději se upínala k problematice perspektivě členství.⁹⁵

Vůči „euroromantickému“ Juščenkovi se během volební kampaně vymezovala jak Tymošenková, tak Janukovyč. Kuzio ve svém článku píše, že Západ ve volbách roku 2010 neměl svého kandidáta a porovnává situaci s rokem 2004, kdy byly preference Západu na straně prezidenta Juščenka (2012a: 404). Zajímavě přitom poukazuje na fakt, že Juščenko byl při volbách ochoten obětovat národní zájmy své země, když v druhém kole prezidentských voleb odmítl podpořit Tymošenkovou, ačkoli se Janukovyč otevřeně stavěl proti integraci s NATO a rezervovaně také směrem k EU (Ibid., 403).

Pravdou je, že v prezidentských volbách až pátý Juščenko se při své euroatlantické orientaci nemohl o konkrétní výsledky příliš opřít. Po summitu NATO v Bukurešti v roce 2008 se ukázalo, že se Ukrajina ani Gruzie v blízké budoucnosti členy nestanou, a ačkoli bylo ve věci evropské agendy v roce 2008 dosaženo určitého pokroku, další vývoj předpovídal jen zdlouhavá jednání (Kuzio 2012a). Až na konci roku 2008 byl Akční plán EU-Ukrajina nahrazen Novým praktickým nástrojem a později v listopadu 2009 asociační agendou, která měla Ukrajině pomoci s přijetím

⁹⁴ Obyvatelé východní Evropy nejčastěji uváděli hodnoty v duchu altruismu, kolektivismu a spirituality.

⁹⁵ V této souvislosti tedy nepřekvapí, že ačkoli byl Ukrajině otevřen přístup do programů a agentur již v lednu 2011, Ukrajina vstoupila například do výzkumného programu Horizont až v dubnu 2015. European Commission (2011). *Protocol to the Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, on a Framework Agreement between the European Union and Ukraine on the general principles for the participation of Ukraine in Union programmes*. [Online]. Zdroj: <http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&treatyTransId=14502> [staženo 11. 5. 2015].

AA.⁹⁶ Vztahy v rámci Východního partnerství sice slibovaly jistý potenciál pro posun vztahů, ale první konkrétnější výsledky se začaly dostavovat až po volbách v roce 2010, a to ještě v omezené míře.

Zřejmě nejdynamičtěji se v tomto ohledu rozvíjela spolupráce neziskových organizací v rámci Fóra občanské společnosti EaP, ale posílení institucionalizace vytvořením stálého sekretariátu muselo počkat až do druhé poloviny roku 2012. Podobně v případě vízového dialogu Ukrajina sice začala vyjednávat o bezvízovém režimu v září 2008, ale akční plán vízové liberalizace byl přijat až na summitu EU-Ukrajina v listopadu 2010, protože mezitím EU vyjednávala o bezvízovém styku se zeměmi Balkánu (Shapovalova 2013). Akční plán vízového dialogu navíc stanovil přibližně 60 reforem, které musela Ukrajina v rámci bezpečnostních opatření a efektivního managementu hranic splnit.⁹⁷ Rozsáhlé plnění technických norem, kterým EU spuštění bezvízového styku s Ukrajinou podměnila, navíc nedostalo z ukrajinské strany dostatečnou politickou podporu (Duleba, Benč a Bilčík 2012: 66-67).⁹⁸ Ještě složitější věcí se ukázalo být spuštění přeshraničních programů financovaných z fondu ENPI CBC, který sice vznikl v lednu 2007, ale až po třech a půl letech, v září 2010, začal vyplácet první peníze na přeshraniční projekty (Khasson 2013: 335).⁹⁹ Problémem se stalo hlavně to, že EaP zřídilo pouhý rámec, který bylo nutné naplnit konkrétními projekty. Tímto způsobem bylo například zřízeno parlamentní shromáždění EURONEST až v květnu 2011, Konference regionálních a místních samospráv v září 2011 a její poslední projekty byly schváleny až v polovině roku 2012.

Faktem zůstává, že podpora EU na Ukrajině prakticky od dubna 2005, kdy dosáhla svého maxima (39,6 %), až do listopadu 2009 klesala k hodnotě 23,8 %. Ruku v ruce s tím posiloval zahraniční vektor Ruské federace, který se v stejném období

⁹⁶ European Commission – External Relations (2009). *EU-Ukraine Association Agenda to prepare and facilitate the implementation of the Association Agreement*. [Online]. Zdroj: http://www.eeas.europa.eu/ukraine/docs/2010_eu_ukraine_association_agenda_en.pdf [staženo 7. 5. 2015].

⁹⁷ Akční plán tak například zahrnoval boj se zločinem a korupcí, legislativu prosazující ochranu menšin a dalších několik desítek opatření. První zemí, která se v červnu 2012 posunula do druhé fáze implementace, se stalo Moldavsko, kterému EU zrušila vízovou povinnost v dubnu roku 2014.

⁹⁸ Nakonec se však ukázalo, že se v případě zavedení bezvízového režimu (stejně jako u AA) jednalo o politický problém, který byl kvůli odporu starých členských států EU jako Německa a Francie o to komplikovanější.

⁹⁹ Dlouhá doba vyjednávání byla oficiálně zdůvodněna vyhodnocováním žádostí. Podobně dlouho, do června 2010, trvalo též zahájení financování projektů Euroregionů. Ukrajina byla zapojena do programů ENPI CBC Polsko-Bělorusko-Ukrajina, Maďarsko-Slovensko-Rumunsko-Ukrajina, Rumunsko-Ukrajina-Moldavsko a Černomořská pánev.

posunul z 34,9 % až na 52,5 %.¹⁰⁰ V době po lednu 2010 bylo možné pozorovat obrácený trend posilování evropského vektoru a postupné oslabování podpory Ruska. Tuto tendenci „rozdělené zahraniční politiky“ v ukrajinské společnosti popisuje Armandon snahou o reálnou vyváženost zahraničněpolitických vztahů Ukrajiny s EU a Ruskem, jež by zamezila integraci s jednou nebo druhou mocností (2013: 301). Armandon tedy vysvětluje narůstající „euroskepticismus“ snahou o vyrovnanou zahraničně politickou orientaci Ukrajiny, ale je také důležité vzít v potaz zklamání, se kterým oranžové vedení prezentovalo své výsledky integrace s EU (Haran 2011: 98). EU skutečně nebyla ochotná ani schopná nabídnout Ukrajině kandidátský status a reálně se v této otázce nikam neposunula ve srovnání s rokem 2002, kdy Prodi prohlašoval, že Evropská unie potřebuje čas, aby přesvědčila své občany o nutnosti rozšíření Unie na východ. Členské státy i instituce EU zůstaly stejně jako před rokem 2009 v otázce členství i závazků vůči Ukrajině rozdělené, což zapříčinilo nekonzistentní přístup EU. Ten se spolu s preferováním vztahů s Ruskem ze strany některých členských zemí stal hlavní konstantou východní politiky EU.

Rok 2010 znamenal pro EU a její vztahy s Ukrajinou velkou výzvu. Nejen, že se v lednu uskutečnily prezidentské volby, ve kterých nevyhrál proevropský kandidát, ale EU z hlediska své východní politiky čelila i několika dalším výzvám. V prosinci 2009 vstoupila v platnost Lisabonská smlouva, jejíž změny se po roce 2010 začaly projevat v oblastech vnitřní i zahraniční politiky.¹⁰¹ Nejvýznamnějším prvkem se v této souvislosti ukázal vznik Evropské služby pro vnější činnost, která si začala hledat své místo v multilaterálních vztazích EU s východními partnery (Kostanyan a Orbie 2013). Finanční krize let 2008-9 v tuto dobu ještě ani zdaleka nebyla překonána a na konci roku 2010 vztahy s jižními a východními sousedy významně ovlivnil fenomén tzv. Arabského jara.¹⁰² Z tohoto důvodu EU v květnu 2011 vydala dokument *Nová odpověď měnícímu se sousedství*, jehož cílem bylo posunout vztahy s partnery na vzájemně

¹⁰⁰ Razumkov Centre (2015). *Which foreign policy direction should be a priority for Ukraine? (Recurrent, 2002-2015)*. [Online]. Zdroj: http://www.razumkov.org.ua/eng/poll.php?poll_id=305 [staženo 7. 5. 2015].

¹⁰¹ Lisabonská smlouva ponechala v platnosti princip jednomyslnosti Společné zahraniční a bezpečnostní politiky a neřešila tak problém rozdělených zahraničně politických zájmů a priorit členských zemí EU. Konference zástupců vlád členských států (2007). *Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o Založení Evropské unie*. [Online]. Zdroj: http://www.euroskop.cz/gallery/2/738-lisabonska_smlouva.pdf [staženo 11. 5. 2015].

¹⁰² Francie v souvislosti s Arabským jarem iniciovala diskuzi o posílení finančních toků středozemním státům na úkor východních partnerů.

výhodnější úroveň stanovením jasných kritérií a odměn podle hesla „více za více“ (Korosteleva, Natorski a Simao 2013: 258).¹⁰³

3.3.1 Viktor Janukovyč prezidentem

Nový ukrajinský prezident Viktor Janukovyč postupoval při svých prvních zahraničněpolitických krocích stejně jako jeho předchůdce. Nejprve se snažil usmířit si stranu, které byl méně nakloněn, a proto jeho první zahraniční cesta směřovala 1. března 2010 do Bruselu, kde přesvědčoval Evropany o pokračování evropské integrace, která měla nadále zůstat strategickým cílem Ukrajiny (Fischer 2012; Armandon 2013). Nicméně se jako již mnohokrát v minulosti jednalo o rétoriku, která v praxi odporovala principům předešlé spolupráce, což bylo obzvláště patrné na vývoji ukrajinské domácí politiky. Jen několik dní po Janukovyčově návratu z Bruselu ztratila vláda premiérky Tymošenkové důvěru parlamentu, byl změněn jednací řád a Mykola Azarov (Strana regionů) byl za pomoci přeběhlíků 11. března zvolen premiérem (Haran 2011: 97).¹⁰⁴ Po jeho zvolení se parlament stal nástrojem v rukou prezidenta, který pokračoval ve svém útoku na mladou ukrajinskou demokracii. To se ukázalo například v červenci 2010, kdy parlament schválil zákon o justici a statusu soudců navzdory faktu, že odporoval jak zavedené soudní praxi, tak ukrajinské ústavě (Natorski 2013, 364). Tato reforma znamenala, že ukrajinský prezident získal *de facto* kontrolu nad jmenováním a odvoláváním soudců. V cestě už Janukovyčovi stála pouze moc výkonná, ve které musel prezident od roku 2006 sdílet svou pravomoc s premiérem. S pomocí zastrašování a nátlaku na ukrajinský ústavní soud dosáhl Janukovyč návratu ke Kučmově ústavě z roku 1996 a upevnil tak svou osobní moc, což bylo všeobecně interpretováno jako „ústavní puč“ (Haran 2011: 98).

V oblasti zahraniční politiky bylo možné sledovat podobný trend prosazování vůle prezidenta jako ve vnitřní politice. Necelé dva měsíce po zahraniční cestě do Bruselu, Janukovyč 21. dubna podepsal kontroverzní a značně nepopulární tzv. Charkovské dohody umožňující prodloužení existence ruské černomořské základny na Krymu do roku 2042 (resp. 2047) výměnou za snížení ceny za plyn o 30 %, ačkoli se

¹⁰³ European Commission and High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy (2011). *Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A new response to a changing Neighbourhood*. [Online]. COM(2011) 303. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com_11_303_en.pdf [staženo 7. 5. 2015].

¹⁰⁴ Tuto praxi 6. dubna 2010 posvětil i Ústavní soud Ukrajiny, který tím popřel své předešlé rozhodnutí z 12. září 2008, kdy rozhodl, že vládnoucí koalice může být složena pouze z parlamentních frakcí.

proti tomu přímo postavily dvě parlamentní komise a třetí byla v této otázce rozdělena.¹⁰⁵ V červenci 2010 byl přijat zákon o ukrajinské zahraniční politice, který prosazoval neutrální status Ukrajiny a uzavřel tak otázku ukrajinského členství v NATO, které Janukovyč nepodporoval v zájmu uspokojení Rusů (Kuzio 2012a: 405). Kromě toho Janukovyč podnikl ještě řadu dalších vstřícných kroků vůči Ruské federaci, které však neohrožovaly jeho osobní pozici.¹⁰⁶ Na druhou stranu se Janukovyč razantně postavil proti převzetí ukrajinské plynárenské společnosti Naftogaz Ukrajiny ruským plynárenským gigantem Gazprom a zprvu také integraci do Ruskem vedené celní unie (Haran 2011; Loo a Elsuwege 2012; Armandon 2013; Butyter 2014; Tanrisever 2014).

Samozřejmě, že většina těchto problematických kroků nezůstala bez kritiky EU, po které například ukrajinská vláda částečně pozměnila zákon o justici a statusu soudců, ale jinak se vliv EU na vnitropolitický vývoj na Ukrajině a prosazování demokratických reforem ukázal jako minimální (Langbein a Börzel 2013). Po roce fungování Janukovyčova režimu byla jeho podstata všem v EU srozumitelná. Poslední kapkou pomyslné evropské trpělivosti se stalo odsouzení bývalé ukrajinské premiérky Tymošenkové k sedmi letům odnětí svobody za uzavření nevýhodné smlouvy s Ruskou federací v době řešení plynové krize v lednu 2009. V tomto stejně jako v řadě dalších případech, které se týkaly představitelů bývalé politické garnitury, byla aplikována selektivní spravedlnost určená k likvidaci Janukovyčovy politické konkurence (Haran 2011; Pridham 2011; Wilson 2012; Natorski 2013).¹⁰⁷ V říjnu 2011, kdy byla Tymošenková odsouzena, nejprve EU zrušila Janukovyčovu zahraniční cestu do Bruselu a prosinci 2011 na summitu EU-Ukrajina v Kyjevě podmínila podpis prakticky dojednané Dohody o přidružení kvůli „*narušení sdílených hodnot a základních principů spolupráce*“ reformami v oblasti demokracie a vlády práva (Pridham 2011: 32).¹⁰⁸ Tímto rozhodnutím převážil německý názor o potřebě jednání zastavit nad polskou snahou o zapojení a vytvoření forem nátlaku na režim (Kuzio 2012a: 409).

¹⁰⁵ Parlamentní komise evropské integrace a zahraniční politiky Charkovské dohody odmítly a Komise pro vojenskou a národní bezpečnost zůstala v této věci rozdělena.

¹⁰⁶ Mezi těmito gesty jsou nejčastěji uváděny popření tzv. Holodomoru 30. let jako genocidy na ukrajinském národě, upřednostňování ruské pravoslavné církve před ukrajinskou nebo volné působení ruského soft-power na Ukrajině.

¹⁰⁷ Jednalo se například o bývalého ministra vnitra J. Lucenka, bývalého ministra ekonomiky B. Danylyšyna, bývalého ministra životního prostředí H. Pylypčuka a několik dalších představitelů předešlé vládní garnitury.

¹⁰⁸ Freedom House v roce 2011 snížil Ukrajině rating ze „svobodný“ na „částečně svobodný“. Freedom House (2015). *Ukraine – Freedom in the World*. [Online]. Zdroj: https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/ukraine#.VU_j6ZMpork [staženo 11. 5. 2015].

3.4 Konstanty vztahů EU-Ukrajina

Srovnáním Východního partnerství s předešlou Evropskou politikou sousedství je ve vztazích mezi EU a Ukrajinou možné pozorovat tři konstanty vzájemných vztahů. První z nich spočívá v rozdělené zahraniční politice EU, kterou bylo možné ilustrovat jak na příkladu Ruské federace, tak na střetu zájmů evropské zahraniční politiky mezi jižní a východní dimenzí Evropské politiky sousedství. Za druhou konstantu je možné považovat „eurocentrismus“, který upřednostňoval evropské zájmy před zájmy Ukrajiny. Třetím limitem vztahů mezi EU a Ukrajinou zůstávala od roku 1991 problematická vnitřní situace Ukrajiny ovlivňující zahraniční politiku a celkovou důvěryhodnost země.

Hlavním limitem vztahů EU-Ukrajina se stal problém priorit a nejednotnosti evropské zahraniční politiky (Popescu 2009; Youngs 2009; Shapovalova 2010; Nitoiu 2011; Jackson 2011; Korosteleva 2011a; Korosteleva 2011b; Pridham 2011; Kuzio 2012a). Kvůli tomu EU v roce 1999 přijala Společnou strategii EU vůči Ukrajině a Rusku, ale ani ta nic nezměnila na faktu, že bilaterální vztahy mezi členskými zeměmi EU a Ukrajinou (resp. Ruskem) hrály vždy významnější roli. To bylo možné ilustrovat na příkladu politiky „Rusko první“ z 90. let, která pokračovala po roce 2000 a vyvrcholila v roce 2008 na summitu NATO v Bukurešti (Kuzio 2012a: 401) Rozpory Společné zahraniční a bezpečnostní politiky nejen mezi členskými státy, ale i evropskými institucemi byly dále prohloubeny po roce 2004 a 2007, kdy došlo k rozšíření EU. Ani země jako Polsko nebo Litva ale nedokázaly zajistit konzistentní a koordinovaný přístup EU vůči Ukrajině (Popescu 2009; Youngs 2009).

V důsledku toho se EU nedokázala shodnout na udělení kandidátského statusu Ukrajině, na poskytnutí dostatečných finančních prostředků na provedení ekonomické a politické transformace nebo na řešení zamrzlých konfliktů na postsovětském prostoru, protože by se na tom neshodly všechny členské státy EU. Tento nasmělý přístup EU se odrazil nejen v malé viditelnosti EU v tomto regionu, ale i v neschopnosti soupeřit s ruským vlivem (Korosteleva 2011b: 1). V tomto ohledu Východní partnerství udělalo ve srovnání s Evropskou politikou sousedství krok kupředu, ale ani tato politika nedokázala překročit stín ENP. To se ukázalo zvláště v roce 2013, kdy Ukrajina dostala dvě protichůdné nabídky ekonomické integrace ze strany EU a Ruska, ze kterých si – i přes svoji rozpolcenost – musela vybrat (Dragneva a Wolczuk 2012; Sadowski 2012; Hartwell 2013; Tanrisever 2014: 103). Rusko totiž svým prismalem realistického

konservatismu nebylo ani na chvíli schopné připustit, že by Východní partnerství a Dohoda o přidružení nebyla namířena proti němu a vytvořilo tak ze situace politickou hru s nulovým součtem (Makarychev 2014). Proto stejně jako v minulosti Rusko neváhalo nasadit všechny dostupné nátlakové prostředky včetně obchodního embarga, „energodiplomacie“ (sleva na plyn za plnění politických podmínek) nebo půjčky v hodnotě patnácti milionů amerických dolarů bez podmínek (Wierzbowska-Miazga a Iwański 2013; Rotaru 2014: 236; Vousinas 2014). EU v tomto ohledu se svým dlouhodobým přístupem prosazování hodnot nemohla s Ruskem držet krok (Jovanović a Damnjanović 2014: 213). Nicméně byly to rozpor mezi deklarativními „strategickými cíli Ukrajiny“ a reálnými činy Janukovyče ve věci prosazování evropské integrace a také síla atraktivity EU, které nakonec velkou měrou přispěly na začátku roku 2014 ke svržení značně nepopulárního Janukovyčova režimu.

Zadruhé, ve vzájemných vztazích s Ukrajinou se EU nedokázala odstříhnout od svého „eurocentristického“ postoje (Kahraman 2005; Haukkala 2008; Sasse 2008; Shapovalova 2010; Nitoiu 2011; Radchuk 2011; Sklenková 2012; Khasson 2013; Korosteleva 2011a; Korosteleva 2011b). V tomto ohledu se jedná o výše zmíněné koncepty asymetrického partnerství, „sdílených“ hodnot, „společného“ vlastnictví a principů spolupráce obecně, ale také o upřednostňování zájmů EU. Obsah Východního partnerství byl sice ve srovnání s Evropskou politikou sousedství postaven více na vzájemně prospěšných projektech (Fisher 2012: 34), ale EU dále prosazovala vlastní zájmy. Z toho důvodu EU nedostatečně reflektovala ukrajinské možnosti a kapacitu implementovat ekonomickou část Dohody o přidružení stejně jako problém nekonkurenceschopnosti a nákladů na přijetí, které se měly Ukrajině začít vracet až ve střednědobém a dlouhodobém horizontu (Loo a Elsuwege 2012; Movchan a Shportyuk 2012; Nekhay, Fellmann a Gay 2012; Loo, Elsuwege a Petrov 2014; Vousinas 2014).¹⁰⁹ Zároveň EU upřednostnila vlastní bezpečnost na úkor otevřenosti hranic, která mohla v případě Ukrajiny umožnit rozvoj efektivní ekonomické spolupráce a evropské identity (Kahraman 2005; Mocanu 2007; Romaniuk 2010; Korosteleva 2011a; Korosteleva 2011b; Nitoiu 2011).¹¹⁰ Fakt, že EU dávala přednost spíše svým zájmům, vedl k prohlubování rozporu mezi rétorikou a akcí. Tento rozpor byl negativně vnímán ukrajinským partnerem a vedl ke ztrátě kredibility zahraniční politiky EU, která

¹⁰⁹ Zvláště velkou výzvu a finanční náklady pro ukrajinskou ekonomiku představovalo přijetí sanitárních a fytosanitárních norem a také přizpůsobení se evropským normám a standardům.

postupně přerostla v nedůvěru a „euroskepticismus“ bez ohledu na potenciál Východního partnerství (Hillion a Mayhew 2009; Korosteleva 2011a; Korosteleva 2011b; Korosteleva, Natorski a Simao 2013).

Za třetí konstantu vztahů EU a Ukrajiny je možné považovat vnitřní situaci na Ukrajině samotné (Grigor'ev, Agibalov a Salikhov 2009; O'Brien 2010; Haran 2011; Pridham 2011; Radchuk 2011; Verdun a Chira 2011; Duleba, Benč a Bilčík 2012; Kuzio 2012a; Kuzio 2012b; Armandon 2013; Natorski 2013; Hartwell 2014). Za dvacet let samostatného vývoje Ukrajina neprovedla zásadní politickou a ekonomickou transformaci země a nedokázala se odstříhnout od komunistické minulosti. To se promítlo do uspořádání země a také do původu elit, které – jak tvrdí někteří autoři – neměli reálný zájem ani o integraci s EU, ani o provádění reforem, které by fakticky podkopaly jejich postavení. Všem prezidentským administrativám a vládám na Ukrajině do konce roku 2011 i později byl proto společný jejich zájem na udržení statu quo. Ani za vlády prezidenta Juščenka tedy nenastaly zásadní změny v otázkách vlády práva nebo korupce, ze kterých politická elita a mocní zákulisní hráči profitovali. Změny, které se prosadit podařilo, byly často polovičaté a nebyly řádně implementovány. Proto je Janukovyč po roce 2010 lehce zvrátil ve svůj prospěch (Haran 2011; Kuzio 2012a; Armandon 2013; Natorski 2013). Situace demokracie, politických svobod nebo médií byla nesporně zlepšena, ale nedokonalost opatření vrhala pochybnosti na skutečnou implementaci reforem a také snižovala důvěryhodnost ukrajinského režimu. Ta byla zvláště v oblasti zahraniční politiky nejprve podkopána Kučmou a poté i „euroromantickým“ Juščenkem, jehož režim nedokázal trend „virtuální (resp. deklarativní) politiky“ svého předchůdce překonat (Kuzio 2012a).

Vlivem kompromisu z roku 2004 se Juščenkův režim po roce 2005 dostával do čím dál tím větších politických a později i ekonomických problémů, které byly po pěti letech jeho vlády zakončeny prohrou rozložených oranžových elit. Prezident Janukovyč svým „europragmatickým“ přístupem po roce 2010 sice pokračoval v plnění opatření nutných pro uzavření ekonomické části AA, ale svými kroky v domácí politice její politické části protirečil natolik, že uzavření Dohody bylo v prosinci 2011 podmíněno přijetím opatření nutných k nápravě situace v oblasti svobod a justice (Ibid.; Loo a

¹¹⁰ Stejně jako EU dříve upřednostňovala stabilitu a bezpečnost států Středozemního moře před jejich demokratizací.

Elsuwege 2012; Armandon 2013).¹¹¹ EU se tím pádem ocitla v problematické situaci, ve které neměla dostatečně silné prostředky nátlaku na ukrajinský režim.¹¹² Pomyslný míč se ocitl na ukrajinské straně hřiště, ale kvůli nezájmu Janukovyčova režimu začal pokrok ve vztazích mezi EU a Ukrajinou stagnovat. Spolu se stagnací Ukrajiny zároveň stagnovala celá politika Východního partnerství, která byla *de facto* postavena na této nejpokročilejší zemi EaP. Přesvědčování Ukrajiny o nutnosti naplnění podmínek a následném podpisu AA pokračovalo až do summitu ve Vilniusu v listopadu 2013, který po ruském nátlaku naděje EU – alespoň pro nejbližší dobu – pohřbil (Konończuk 2013; Wierzbowska-Miazga 2013; Tanrisever 2014).

Celkově lze Východní partnerství ve srovnání s Evropskou politikou sousedství hodnotit jako adekvátnější rámec vzájemných vztahů, který provedl důležitou diferenciaci a rozšířil možnosti vzájemné kooperace mezi EU a Ukrajinou. EaP přineslo institucionalizaci vztahů, která ENP chyběla, čímž vytvořilo rámec pro budoucí spolupráci. Nicméně tento rámec se jen pomalu dařilo naplňovat konkrétním obsahem. Finanční prostředky společně s chybějící perspektivou členství a nedostatečnou politickou vůlí na obou stranách navíc představovaly další vážné limity spolupráce. Kromě toho, Východní partnerství opomíjelo hlavní výzvy ukrajinského režimu, kterými i po roce 2009 zůstaly vztahy s Ruskou federací, otázky bezpečnosti, členství v EU nebo vypořádání se s politickými a ekonomickými výzvami v krátkém horizontu. Z toho důvodu nelze Východní partnerství označit za nic více než „ENP+“. Nicméně je třeba podotknout, že Východní partnerství aspoň vyjadřovalo symbolický zájem EU o východní partnery a situace bez něj by pravděpodobně byla ještě horší.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá zahraniční politikou EU vůči Ukrajině v období od roku 2004 do 2011. Konkrétně se předmětem jejího zájmu staly Evropská politika sousedství a Východní partnerství, jejichž prostřednictvím EU usilovala o vytvoření prostoru stability, bezpečnosti a blahobytu na Ukrajině a v dalších patnácti zemích svého sousedství. Kromě toho si ENP a EaP kladly za cíl překonat hranice mezi EU a státy v sousedství a také vytvořit privilegované partnerské vztahy se státy Středozevního moře, východní Evropy a jižního Kavkazu. Tento text se pokoušel najít

¹¹¹ Council of the European Union (2011). *Ukraine-EU Summit Joint Statement*. [Online]. Zdroj: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/127064.pdf [staženo 14. 5. 2015].

odpověď na výzkumnou otázku: *Z jakého důvodu se Evropské unii nepodařilo naplnit výše zmíněné cíle Evropské politiky sousedství a to ani na Ukrajině, která byla alespoň rétoricky tyto cíle nejvíce ochotná prosazovat?*

Za účelem zodpovězení otázky si autor stanovil následující hypotézu: *Evropské unii se v letech 2004-11 nepodařilo prosadit své cíle na Ukrajině, protože její zahraniční politika byla příliš rozdělená různými zájmy členských států EU, což zamezilo tomu, aby se Ukrajina stala prioritou zahraniční politiky EU.* Práce dospěla k závěru, že nejen po spuštění Evropské politiky sousedství v květnu 2004, ale již dříve měly vztahy mezi EU a Ukrajinou své limity, ze kterých ENP prakticky vzešla. Na základě kritické analýzy ENP a EaP tato bakalářská práce zjistila, že hlavní překážkou efektivního prosazování cíle EU pro Ukrajinu v podobě prostoru stability, bezpečnosti a blahobytu se skutečně stala rozdělená zahraniční politika EU, která *de facto* znemožnila, aby se Ukrajina stala zahraničněpolitickou prioritou. Tento fakt způsobil, že EU ani po vzepětí demokratických sil v podobě Oranžové revoluce neudělila Ukrajině status kandidátské země, i když o to usilovaly jak některé členské státy, tak Evropský parlament. EU se rozhodla v tomto smyslu nepodpořit nové oranžové vedení, což mělo pro jeho pozdější osud vážné následky a významnou měrou to přispělo k postupné ztrátě evropského vlivu na Ukrajině. Evropská politika sousedství se pro Ukrajinu stala zklamáním, kterému odpovídaly i omezené výsledky implementace Akčního plánu EU-Ukrajina. Tato nesmělá politika neměla potenciál proměnit Ukrajinu v stabilní, bezpečnou ani prosperující zemi, protože nedokázala Ukrajině nabídnout vizi a jasnou motivaci pro plnění politických a socioekonomických reforem.

Nicméně zároveň bylo zjištěno, že nekonzistentní zahraniční politika EU nepředstavovala jedinou překážku dosažení cílů EU. Kromě ní práce rovněž identifikovala dva další limity vzájemné spolupráce, kterými se staly „eurocentristický“ přístup EU ke vztahům s Ukrajinou a také vnitropolitická situace na Ukrajině samotné. Právě druhý zmíněný důvod významným způsobem přispěl k neuskutečnění evropského cíle prosazení prostoru stability, bezpečnosti a blahobytu. Juščenkův režim se totiž již po půl roce v úřadě začal zmítat ve vnitropolitických nepokojích a od března 2006 postupně také v ústavním chaosu způsobeném ústavním kompromisem z prosince 2004, u něhož EU asistovala. Kromě toho nelze podceňovat ani vliv mocných zákulisních hráčů bránících reformám, které šly proti jejich zájmům, stejně jako rozpolcenost

¹¹² Nejsilnější nátlakový prostředek – Kodaňská přístupová kritéria – neměla EU k dispozici.

obyvatelstva ve věci zahraničněpolitického kursu země a od poloviny roku 2008 velmi složitou ekonomickou situací. Celkově se nejpokročilejší země Evropské politiky sousedství vnitřně nacházela ve velmi složité politické a ekonomické situaci, pro kterou byla typická nestabilita a implementování evropské agendy tak stálo až na druhém místě.

Třetí zmíněný limit vzájemných vztahů klíčovým způsobem ovlivnil plnění zbylých dvou cílů Evropské politiky sousedství. V případě přeshraniční spolupráce a uvolnění vízového režimu „eurocentristický“ přístup EU zapříčinil rozchod rétoriky o nevytváření nových hranic v Evropě s praxí upřednostnění vlastních potřeb. Jednalo se o rozpor mezi idealistickým cílem a realistickým bezpečnostním zájmem, do kterého se promítl nejen „eurocentrismus“ evropské zahraniční politiky, ale také nedostatek politické vůle na obou stranách a nefungující model vzájemného partnerství. To můžeme dokumentovat na faktu, že ani po deseti letech od Juščenkova zrušení vízového režimu pro občany Evropské unie nedokázal pomalý a opatrný proces evropského rušení víz dojít do konce. Poslední cíl byl rovněž rozhodujícím způsobem ovlivněn „eurocentrismem“, který přeměnil privilegované partnerství postavené na sdílených hodnotách a společném vlastnictví reformního úsilí v asymetrické postavení obou aktérů fungující v režimu sektorové kondicionality a socializace. Rozpor mezi rétorikou a realitou partnerství byl jasně doložen na výsledcích terénního výzkumu prováděného v letech 2008-9 a zapříčinil malou účinnost prosazování cílů EU na Ukrajině, což samozřejmě přispělo i k neúspěchu prvního cíle ENP.

Kromě toho si práce stanovila ještě doplňující výzkumnou otázku: *Jakým způsobem přispěla politika Východního partnerství k prosazování cílů Evropské politiky sousedství?* V tomto ohledu práce kriticky konstatovala, že Východní partnerství sice nesporně vyjádřilo zájem EU o východní dimenzi Evropské politiky sousedství a projevilo solidaritu s jejími členy, ale jednalo se více o symbolickou podporu než o strategický obrat směrem k tomuto regionu. Východní partnerství posunulo ENP na vyšší úroveň provedením diferenciací mezi jihem a východem, doplněním předešlé politiky o multilaterální bázi vztahů a vytvořením institucionalizovaného dialogu napříč složkami veřejného života. Reálně ale mělo pro Ukrajinu, která byla před rokem 2009 nejpokročilejší zemí ENP, pouze omezenou přidanou hodnotu a malý potenciál řešit její skutečné problémy. Východní partnerství zdědilo rámec s nedostatky předešlé politiky a muselo tak nutně zůstat opět jen nesmělým pokusem o prosazení cílů EU na Ukrajině.

Nicméně i při kritickém náhledu na Východní partnerství je nutné podotknout, že situace bez Východního partnerství by byla ještě horší.

Celkově lze tedy práci uzavřít konstatováním, že hypotéza se v případě prvního cíle Evropské politiky sousedství potvrdila, ale nestala se jediným faktorem. Zbylé dva limity vzájemných vztahů k nedosažení prvního cíle přispěly a druhé dva ovlivnily rozhodujícím způsobem. To tedy znamená, že hypotéza byla potvrzena pouze částečně, protože se v průběhu psaní práce ukázalo, že důvodů pro neúspěch prosazení cílů evropské zahraniční politiky na Ukrajině je více a pouhá rozdělenost evropské zahraniční politiky by nemohla výzkumnou otázku plně zodpovědět.

Summary

The Bachelor's thesis dealt with a problem of the European foreign policy towards Ukraine between 2004 and 2011 and it analysed the European Neighbourhood Policy and the Eastern Partnership. The thesis tried to answer the question why the goals of the European Neighbourhood Policy towards Ukraine failed. The thesis came out of hypothesis that the goals were not accomplished due to inconsistency of the European foreign policy. The hypothesis proved to be right in case of the first goal of establishing the space of stability, security and prosperity in Ukraine. However, two other limits of the “Eurocentric” European foreign policy and internal problems in Ukraine were found during the process of writing and they together with lack of political will at both sides also contributed to the failure of the first goal. In cases of the other two main goals of the European foreign policy being cross-border cooperation and lifting the visa regime and also establishing privileged partnership with Ukraine the “Eurocentrism” and domestic problems in Ukraine proved to play decisive role. Therefore, the hypothesis was only partly true and could not on its own fully answer the question.

Použitá literatura

Primární literatura

Commission of the European Communities (2009). *Progress Report Ukraine*. [Online]. SEC(2009) 515/2. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/progress2009/sec09_515_en.pdf [staženo 10. 5. 2015].

Commission of the European Communities (2008). *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Eastern Partnership*. [Online]. COM(2008) 823 final. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/eastern/docs/com08_823_en.pdf [staženo 11. 5. 2015].

Commission of the European Communities (2007). *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament Black Sea Synergy – A New Regional Cooperation Initiative*. [Online]. COM(2007) 160 final. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com07_160_en.pdf [staženo 11. 5. 2015].

Commission of the European Communities (2006). *ENP Progress Report Ukraine*. [Online]. COM(2006) 726 final. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/sec06_1505-2_en.pdf [staženo 10. 5. 2015].

Commission of the European Communities (2005). *Communication to the Commission, Communication to the College from Commissioner Ferrero-Waldner, Implementing and promoting the European Neighbourhood Policy*. [Online]. SEC(2005) 1521. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/sec_2005_1521_en.pdf [staženo 10. 5. 2015].

Commission of the European Communities (2004). *Communication from the Commission European Neighbourhood Policy Strategy Paper*. [Online]. COM(2004) 373 final. Brussels, Zdroj: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com%282004%290373_/com_com%282004%290373_en.pdf [staženo 2. 5. 2015].

Commission of the European Communities (2004). *Commission Staff Working Paper European Neighbourhood Policy Country Report Ukraine*. [Online]. COM(2004)373 final. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/ukraine_enp_country_report_2004_en.pdf [staženo 1. 4. 2015].

Commission of the European Communities (2003). *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. [Online]. COM (2003) 104 final. Brussels. Zdroj: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0104:FIN:EN:PDF> [staženo 1. 4. 2015].

Committee on Foreign Affairs, Rapporteur Charles Tannock (2005). *Report on the European Neighbourhood Policy*. [Online]. A6-0399/2005. Zdroj:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2005-0399+0+DOC+XML+V0//EN> [staženo 10. 5. 2015].

Council of the European Communities, Commission of the European Communities (1992). *Treaty on European Union*. [Online]. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Zdroj: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf [staženo 12. 5. 2015].

Council of the European Union (2011). *Ukraine-EU Summit Joint Statement*. [Online]. Zdroj: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/127064.pdf [staženo 14. 5. 2015].

Council of the European Union (2009). *Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit*. [Online]. 8435/09 (Presse 78). Brussels. Zdroj: http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-09-78_cs.htm [staženo 10. 5. 2015].

Council of the European Union (2005). *Press Release 2641st Council meeting General Affairs and External Relations, External Relations*. [Online]. 6420/05 (Presse 34). Brussels. Zdroj: http://ec.europa.eu/external_relations/gac/date/2005/02_210205_er.pdf [staženo 19. 4. 2015].

Energy Community (2010). *Protocol concerning the accession of Ukraine to the Treaty establishing Energy Community*. [Online]. Zdroj: <https://www.energy-community.org/pls/portal/docs/728177.PDF> [staženo 12. 5. 2015].

Erasmus Mundus Partnership for Belarus, Ukraine and Moldova EMP-AIM (n.d.). *Number of Scholarships*. [Online]. Zdroj: <http://emp-aim.mruni.eu/scholarships/number/> [staženo 14. 5. 2015].

ESRC-funded project (2010). *Europeanising or Securitising the Outsiders? Assessing the EU's partnership-building approach with Eastern Europe*. [Online]. (RES-061-25-0001). Zdroje: <http://www.aber.ac.uk/en/interpol/en/research/EKPproject/index.htm> a <http://www.esrcsocietytoday.ac.uk/ESRCInfoCentre/minisites/widereurope/index.html> [staženo 11. 5. 2015].

European Commission and High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy (2011). *Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A new response to a changing Neighbourhood*. [Online]. COM(2011) 303. Brussels. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com_11_303_en.pdf [staženo 7. 5. 2015].

European Commission (2011). *Protocol to the Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, on a Framework Agreement between the European Union and Ukraine on the general principles for the participation of Ukraine in Union programmes*. [Online]. Zdroj:

<http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&treatyTransId=14502> [staženo 11. 5. 2015].

European Commission – External Relations (2009). *EU-Ukraine Association Agenda to prepare and facilitate the implementation of the Association Agreement*. [Online]. Zdroj: http://www.eas.europa.eu/ukraine/docs/2010_eu_ukraine_association_agenda_en.pdf [staženo 7. 5. 2015].

European Commission – External Relations Directorate General, Directorate European Neighbourhood Policy (2009). *Vademecum on Financing in the Frame of the Eastern Partnership*. [Online]. Zdroj: http://ec.europa.eu/external_relations/eastern/docs/eap_vademecum_14122009_en.pdf [staženo 4. 5. 2015].

European Commission (2008). *Joint Evaluation Report EU-Ukraine Action Plan*. [Online] Brussels/Kyiv. Zdroj: http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/ukraine_eu_joint_evaluation_2008_en.pdf [staženo 10. 5. 2015].

European Commission (2004). *EU/Ukraine Action Plan*. [Online]. Zdroj: <http://www.enpi-info.eu/library/content/eu-ukraine-action-plan-0> [staženo 1. 4. 2015].
European Commission (1997). *TACIS Interim Evaluation – Synthesis Report*. [Online]. Zdroj: http://ec.europa.eu/europeaid/how/evaluation/evaluation_reports/reports/tacis/951415_en.pdf [staženo 29. 3. 2015].

European Commission (n.d.). *EU Neighbourhood & Russia - Eastern Partnership*. [Online]. Zdroj: https://ec.europa.eu/europeaid/regions/eu-neighbourhood-region-and-russia/introduction-0_en [staženo 4. 5. 2015].

European Commission, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (n.d.). *Tempus in Ukraine*. [Online]. Zdroj: http://eacea.ec.europa.eu/tempus/participating_countries/impact/ukraine.pdf [staženo 14. 5. 2015].

European Communities (1994). *Partnership and Co-Operation Agreement between the European Communities and their Member States and Ukraine*. [Online]. Luxembourg. Zdroj: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_111612.pdf [staženo 10. 5. 2015].

European Council (2002). *New Neighbours Initiative, Draft Council conclusions*. [Online]. Brussels. Zdroj: <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/02/st14/14078en2.pdf> [staženo 3. 5. 2015].

European Council (2001). *EU Action Plan on Justice and Home Affairs in Ukraine*. [Online]. Zdroj: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/polju/en/EJN290.pdf [staženo 10. 5. 2015].

European Council (1999). *European Council Common Strategy of 11 December 1999 on Ukraine*. [Online]. (1999/877/CFSP). Official Journal of the European Communities. Zdroj: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/ukEN.pdf> [staženo 10. 5. 2015].

European Parliament (2005). *European Parliament Resolution on the Results of the Ukraine Elections*. [Online]. The Official Journal of the European Union, C247E. Zdroj: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.CE.2005.247.01.0094.01.ENG#CE2005247EN.01015501> [staženo 10. 5. 2015].

Konference zástupců vlád členských států (2007). *Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o Založení Evropské unie*. [Online]. Zdroj: http://www.euroskop.cz/gallery/2/738-lisabonska_smlouva.pdf [staženo 11. 5. 2015].

Ministerstvo zahraničních věcí Ukrajiny (2008). *Prohlášení Ministerstva zahraničních věcí Ukrajiny k vývoji východní dimenze zahraniční politiky EU*. [Online]. Zdroj: <http://www.mfa.gov.ua/eu/en/news/detail/13105.htm> [staženo 5. 5. 2015].

Ministerstvo zahraničních věcí Ukrajiny (2004). *Vyjádření Ministerstva zahraničních věcí k Akčnímu plánu EU-Ukrajina*. [Online]. Zdroj: [ww.mfa.gov.ua](http://www.mfa.gov.ua) [staženo 19. 4. 2015].

Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (2008). *ENP and Eastern Neighbourhood – Time to Act*. Working document (non-paper) – not public.

Premiér České republiky Mirek Topolánek (2009). *Zahajovací projev Mirka Topolánka na summitu pro Východní partnerství*. [Online]. Praha. Zdroj: <http://www.eu2009.cz/cz/news-and-documents/speeches-interviews/zahajovaci-projev-mirka-topolanka-na-summitu-pro-vychodniho--21165/index.html> [staženo 10. 5. 2015].

President of the European Commission Romano Prodi (2002). *A Wider Europe - A Proximity Policy as the key to stability*. [Online]. SPEECH/02/619. Brussels: Jean Monnet Project. Zdroj: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-02-619_en.htm [staženo 1. 4. 2015].

Rada Evropské unie (2008). *Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie*. [Online]. 6655/08. Brusel. Zdroj: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655.cs08.pdf> [staženo 11. 5. 2015].

Rada Evropské unie (2003). *Evropská bezpečnostní strategie: Bezpečná Evropa v lepším světě*. [Online]. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. Zdroj: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC7809568CSC.pdf [staženo 1. 4. 2015].

The World Bank (2006). *Doing Business in 2006*. [Online]. Washington, D.C. Zdroj: <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB06-FullReport.pdf> [staženo 10. 5. 2015].

Web-Portal of Ukrainian Government (2006). *Universal of National Unity*. [Online].
Zdroj:

http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/en/publish/article?showHidden=1&art_id=65224005&cat_id=65222957&ctime=1170422634401 [staženo 2. 5. 2015].

Sekundární literatura

Albrycht, I. eds. (n.d.). *The Eastern partnership in the context of the European neighbourhood policy and V4 agenda*. Kraków: The Kosciuszko Institute.

Arias-King, F. (2006). The Genesis of the European Union's Relations with Ukraine and Belarus. *Demokratizatsiya*, 14(4), 535-544.

Armandon, E. (2013). Popular Assessments of Ukraine's Relations with Russia and the European Union under Yanukovich. *Demokratizatsiya*, 21(2), 289-308.

Balfour, R. (2012). *Human rights and democracy in EU Foreign policy: the case of Ukraine and Egypt*. London: Routledge Advances in European Politics.

Balfour, R. (2011). Debating the Eastern Partnership: perspectives from the European Union. *Internationale Politik und Gesellschaft*, 3, 29-40.

Barbé, E., Johansson-Nogués, E. (2008). The EU as a Modest 'Force for Good': The European Neighbourhood Policy. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 84(1), 81-96.

Bojcun, M. (2001). Ukraine and European Integration. *Journal of Ukrainian Studies*, 26(1-2), 271-286.

Butyter, D. (2014). Trade Development between the European Union and Members of the Eastern Partnership Programme. Example of Ukraine and Poland. *Intelektine Ekonomika*, 8(1), 65-78.

Delcour, L. (2011). The Institutional Functioning of the Eastern Partnership: An Early Assessment. *Eastern Partnership Review*, 1, 4-22.

Delcour, L. (2007). Does the European Neighbourhood Policy make a difference? Policy Patterns and Reception in Ukraine and Russia. *European Political Economy Review*, 7, 118-155.

Dimitrova, A., Dragneva, R. (2009). Constraining external governance: interdependence with Russia and the CIS as limits to the EU's rule transfer in the Ukraine. *Journal of European Public Policy*, 16(6), 853-872.

Dragneva, R., Wolczuk, K. (2012). *Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?*. [Online]. Chatham House, 1, 1-16. Zdroj: <http://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/185165> [staženo 12. 5. 2015].

Duleba, A., Benč, V., a Bilčík, V. (2012). Policy Impact of the Eastern Partnership on Ukraine. *Research Center of the Slovak Foreign Policy Association*, 5-87.

- Fischer, S. (2012). The European Union and the Insiders/Outsiders of Europe: Russia and the Post-Soviet Space. *Review of European Studies*, 4(3), 32-44.
- Freire, M. (2009). Ukraine's Multi-vectorial Foreign Policy: Looking West while not Overlooking its Eastern Neighbour'. *UNISCI Discussion Papers*, 1-20.
- Gretskiy, I. (2013). Ukraine's Foreign Policy under Yushchenko. *The Polish Quarterly of International Affairs*, 22(4), 7-28.
- Grigor'ev, L., Agibalov, S. a Salikhov, M. (2009). Ukraine: A Split Transformation. *Problems of Economic Transition*, 52, 5-27.
- Gromadzki, G. (2011). An Urgent Challenge for Today's Europe: The Eastern Partnership. *International Politics & Society*, 3, 11-28.
- Gvosdev, N. K. (2014). Ukraine's Ancient Hatred. *The National Interest*, 132, 16-24.
- Haran, O. (2011). From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine. *Demokratizatsiya*, 19(2), 93-110.
- Hartwell, C. A. (2014). Poland and Ukraine: A Portrait in Divergence. *Civil Development Forum (FOR)*, 2-17.
- Hartwell, C. A. (2013). A Eurasian (Or a Soviet) Union? Consequences of further Economic Integration in the Commonwealth of Independent States. *Business Horizons*, 56(4), 411-420.
- Haukkala, H. (2008). The European Union as a Regional Normative Hegemon: The Case of European Neighbourhood Policy. *Europe-Asia Studies*, 60(9), 1601-1622.
- Hillion, C. a Mayhew A. (2009). The Eastern Partnership – something new or window-dressing. *SEI Working Paper*, 109, 2-33.
- Hillion C., Cremona, M. (2006). The Potential and Limits of the European Neighbourhood Policy. In: Copsey, N. a Mayhew, A. eds. *European Neighbourhood Policy: the Case of Ukraine*. *Sussex European Institute*, 20-44.
- Hillion, C. (2000). Institutional Aspects of the Partnership between the European Union and the Newly Independent States of the Former Soviet Union: Case Studies of Russia and Ukraine. *Common Market Law Review*, 37, 1211-1235.
- Jackson, B. P. (2011). The European Union Goes East. *Policy Review*, 53-64.
- Jovanović, M. N. a Damnjanović, J. (2014). EU Eastern Enlargement: Economic Effects on New Members 200-2012. *Journal of Economic Integration*, 29(2), 201-243.
- Kahraman, S. (2005). The European Neighbourhood Policy: The European Union's New Engagement Towards Wider Europe. *Perceptions*, 1-28.

Kelley, J. (2006). New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms through the New European Neighbourhood Policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 44(1), 29-55.

Khasson V. (2013). Cross-border cooperation over the Eastern EU border: between assistance and partnership under the European Neighbourhood and Partnership Instrument. *East European Politics*, 29(3), 328–343.

Konończuk, W. (2013). *Ukraine withdraws from signing the Association Agreement in Vilnius: The motives and implications*. [Online]. OSW Analyses. Zdroj: <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-11-27/ukraine-withdraws-signing-association-agreement-vilnius-motives-and> [staženo 2. 5. 2015].

Konopacki, S. (2012). Problem of Eastern Partnership during Polish Presidency in the European Union. *Medzinárodné vzťahy*, 4, 119-128.

Korosteleva, E. A., Natorski, M. a Simao, L. (2013). The eastern dimension of European neighbourhood policy: practices, instruments and social structures. *East European Politics*, 29, 257-272.

Korosteleva, E. (2012). *The European Union and its Eastern Neighbours: towards a more ambitious partnership?* London: Routledge series on Russian and East European Studies.

Korosteleva, E. A. (2011a). Change or Continuity: Is the Eastern Partnership an Adequate Tool for the European Neighbourhood?. *International Relations*, 25(2), 243-262.

Korosteleva, E. (2011b). The Eastern Partnership Initiative: A New Opportunity for Neighbours?. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 27(1), 1-21.

Kostanyan, H. a Orbie, J. (2013). The EEAS' discretionary power within the Eastern Partnership: in search of the highest possible denominator. *Southeast European and Black Sea Studies*, 13, 47-65.

Kubicek, P. (2007). Ukraine and the European Neighborhood Policy: Can the EU Help the Orange Revolution Bear Fruit?. *East European Quarterly*, 41(1), 1-23.

Kudelia, S. (2012). The sources of continuity and change of Ukraine's incomplete state. *Communist and Post-communist studies*, 417-428.

Kuzio, T. (2012a). Ukraine's Relations with the West since the Orange Revolution. *European Security*, 1-19.

Kuzio, T. (2012b). Twenty Years as an Independent State: Ukraine's ten logical inconsistencies. *Communist and Post-communist Studies*, 45, 1-10.

Langbein, J., Börzel, T. A. (2013). Introduction: Explaining Policy Change in the European Union's Eastern Neighbourhood. *Europe-Asia Studies*, 65(4), 571-580.

- Langbein, J., Wolczuk, K. (2012). Convergence without membership? The impact of the European Union in the neighbourhood: evidence from Ukraine. *Journal of European Public Policy*, 19(6), 863-881.
- Libman, A. a Vinokurov, E. (2012). Eurasian Economic Union: Why Now? Will it Work? Is it enough?. *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, 13(2), 29-4.
- Light, M., White, S., Lowenhardt, J. (2000). A Wider Europe: The View from Moscow and Kyiv. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs)*, 76(1), 77-88.
- Makarychev, A. (2014). Russia, Ukraine and the Eastern Partnership: From Common Neighbourhood to Spheres of Influence? *Insight Turkey*, 16(3), 181-199.
- McFaul, M. (2007). Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution. *International Security*, 32(2), 45-83.
- Mocanu, O. M. (2007). Evolution of the European Neighbourhood Policy – Instruments, Limits and Conditionalities. *Romanian Economic and Business Review*, 2(4), 46-63.
- Moga, T. L. (2012). The Eastern Neighbourhood of the EU Grand Chessboard. *CES Working Papers*, 3, 385-395.
- Movchan, V., Shportyuk, V. (2012). *EU-Ukraine DCFTA: The Model for Eastern Partnership Regional Trade Cooperation*. [Online]. CASE Network Studies & Analyses 445. Zdroj: <http://www.case-research.eu/en/node/57857> [staženo 2. 5. 2015].
- Nash, M. L. (2009). 'The Boldest Outreach': The Eastern Partnership of the European Union. *Contemporary Review*, 291, 306-311.
- Natorski, M. (2013). Reforms in the judiciary of Ukraine: domestic practices and the EU's policy instruments. *East European Politics*, 29(3), 358–375.
- Nekhay, O., Fellmann, T., Gay, S. H. (2012). A free trade agreement between Ukraine and the European Union: potential effects on agricultural markets and farmers' revenues. *Post-Communist Economies*, 24(3), 351-363.
- Nitoiu, C. (2011). Reconceptualizing 'Cooperation' in EU-Russia Relations. *Perspectives on European Politics and Society*, 12(4), 462–476.
- O'Brien, T. (2010). Problems of political transition in Ukraine: leadership failure and democratic consolidation. *Contemporary Politics*, 16, 355-367.
- Petrov, R. (2007). Past and Future Action on Approximation of Ukrainian legislation to that of the EU. In: Copesey, N. a Mayhew, A. eds. *European Neighbourhood Policy: the Case of Ukraine*. *Sussex European Institute*, 58-67.
- Popescu, N. and Wilson, A. (2011). Turning Presence into Power: Lessons from the Eastern Neighbourhood. *European Council on Foreign Relations Policy Memo*, 31, 1-12.

- Popescu, N. (2009). EU and the Eastern Neighbourhood: Reluctant Involvement in Conflict Resolution. *European Foreign Affairs Review*, 14, 457–477.
- Pridham, G. (2011). Ukraine, the European Union and the democracy question. *Romanian journal of European affairs*, 11(4), 18-33.
- Pristas, A. I. (2014). A Comparative Analysis of Economic Developments in Ukraine and Republic of Moldavia in the Context of the European Neighbourhood Policy. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Studia Europaea*, 60(4), 21-38.
- Proedrou, F. (2010). Ukraine's foreign policy: accounting for Ukraine's indeterminate stance between Russia and the West. *Journal of Southeast European and Black Sea studies*, 10(4), 443-456.
- Radchuk, T. (2011). Contested Neighbourhood, or How to Reconcile the Differences. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 27(1), 22-49.
- Raik, K. (2006). Promoting Democracy in the Eastern Neighbourhood – The Limits and Potential of the ENP. *The International Spectator*, 32-45.
- Romaniuk, S. N. (2010). Not so Wide, Europe: Reconsidering the Normative Power of the EU in European Foreign Policy. *Romanian Journal of European Affairs*, 10(2), 52-68.
- Rouet, G. (2014). Turbulences, European Neighbourhood Policy and European Identity. *Politické Vedy*, 2, 9-27.
- Rotaru, V. (2014). Russia's "Contribution" to the Inception of the Eastern Partnership. *Studia Politica*, 14(2), 221-241.
- Sadowski, R. (2012). *Ukraine: between the European Union and the Customs Union*. [Online]. OSW Analyses. Zdroj: <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2012-12-12/ukraine-between-european-union-and-customs-union> [staženo 2. 5. 2015].
- Sasse, G. (2008). The European Neighbourhood Policy: Conditionality Revisited for the EU's Eastern Neighbours. *Europe-Asia Studies*, 60(2), 295-316.
- Shapovalova, N. (2013). *Visa-Free Travel for EU's Eastern Partners: Time to Act – Analysis*. *Eurasia Review*. [Online]. Zdroj: <http://www.eurasiareview.com/08112013-visa-free-travel-eus-eastern-partners-time-act-analysis/> [staženo 5. 5. 2015].
- Shapovalova, A. (2010). Political implications of the eastern partnership for Ukraine: a basis for rapprochement or deepening the rift in Europe. *Romanian journal of European affairs*, 10(3), 70-79.
- Shumylo, O. (2010). The Debate on the EU Membership Prospects of Ukraine. *International Centre for Policy Studies*, 1-17.

- Sklenková, V. (2012). Integration Potential of the European Neighbourhood Policy. *Slovenská Politologická Revue*, 12(1), 21-41.
- Smith, K. E. (2005). The Outsiders: The European Neighbourhood Policy. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 81(4), 757-773.
- Solonenko, I. (2012). External democracy promotion in Ukraine: the role of the European Union“, in Stewart, S. ed. Democracy promotion and the ‘Colour revolutions’. *Routledge*, 65-88.
- Solonenko, I. (2011). Added value? Eastern Partnership and EU-Ukraine bilateral relations. *Internationale Politik und Gesellschaft*, 3, 120-133.
- Stegniy, O. (2011). Ukraine and the Eastern Partnership: 'lost in translation'?. *Journal of communist studies and transition politics*, 27(1), 50-72.
- Tanrisever, O. F. (2014). EU's Eastern Partners and the Vilnius Summit: Opportunities Seized and Missed. *Turkish Policy Quarterly*, 12(4), 99-107.
- Van der Loo, G., Elsuwege, P. V., Petrov, R. (2014). The EU-Ukraine Association Agreement: Assessment of an Innovative Legal Instrument. *EUI Working Paper Law*, 1-28.
- Van der Loo, G., Elsuwege, P. V. (2012). Competing Paths of Regional Economic Integration in the Post-Soviet Space: Legal and Political Dilemmas for Ukraine. *Review of Central & East European Law*, 37(4), 421-447.
- Vanderhill, R. (2008). The EU and Non-Accession States: The Cases of Belarus and Ukraine. *Perspectives: Central European Review of International Affairs*, 16(2), 53-76.
- Verdun, A., Chira, G. E. (2011). The Eastern Partnership: The burial ground of enlargement hopes?. *Comparative European Politics*, 9, 448-466.
- Vousinas, G. L. (2014). Eurasian Economic Community: Towards Integration. Economic Challenges and Geostrategic Aspects. *Modern Economy*, 5(9), 951-966.
- Wierzbowska-Miazga, A. (2013). *Russia wants to block dialogue between Yanukovich and the West*. [Online]. OSW Analyses. Zdroj: <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-12-11/russia-wants-to-block-dialogue-between-yanukovich-and-west> [staženo 2. 5. 2015].
- Wilson, A. (2012). The EU and Ukraine after the 2012 elections. *European Council on Foreign Relations Policy Memo*, 65, 1-9.
- Wilson, A. (2011). Ukraine after the Tymoshenko verdict. *European Council on Foreign Relations Policy Memo*, 1-12.
- Wilson, A. (2010). Dealing with Yanukovich's Ukraine. *European Council on Foreign Relations Policy Memo*, 20, 1-8.

Wolczuk, K. (2009). Implementation without Coordination: The Impact of EU Conditionality on Ukraine under the European Neighbourhood Policy. *Europe-Asia Studies*, 61(2), 187-211.

Wolczuk, K. (2005). Ukraine after the Orange Revolution. *Centre for European Reform*, 1-5.

Wolczuk, K. (2003). *Ukraine's Policy towards the European Union: A Case of 'Declarative Europeanization'*. [Online]. Stefan Batory Foundation. Zdroj: http://www.batory.org.pl/ftp/program/forum/eu_ukraine/ukraine_eu_policy.pdf [staženo 2. 5. 2015].

Wierzbowska-Miazga, A., Iwański, T. (2013). *Russia counteracts Ukraine's moves towards the European Union*. [Online]. OSW Analyses. Zdroj: <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2013-08-28/russia-counteracts-ukraines-moves-towards-european-union> [staženo 2. 5. 2015].

Youngs, R. (2009). 'A door neither closed nor open': EU policy towards Ukraine during and since the Orange Revolution. *International politics*, 46(4), 358-375.

Webové odkazy

Český rozhlas (2009). *Ukrajina vítá projekt východního partnerství*. [Online]. Praha. Zdroj: http://www.rozhlas.cz/evropskaunie/zpravodajstvi/_zprava/562796 [staženo 5. 5. 2015].

Delegation of the European Union to Ukraine (n.d.). *Chronology of bilateral relations*. [Online]. Zdroj: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/chronology/index_en.htm [staženo 26. 3. 2015].

European Commission, Economic and Financial Affairs (n.d.). *International economic issues, European Neighbourhood Policy – Ukraine*. [Online]. Zdroj: http://ec.europa.eu/economy_finance/international/neighbourhood_policy/ukraine_en.htm [staženo 11. 5. 2015].

European Union External Action (n.d.). *Eastern Partnership*. [Online]. Zdroj: http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm [staženo 11. 5. 2015].

European Union External Action (n.d.). *European Neighbourhood Policy (ENP)*. [Online]. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/index_en.htm [staženo 11. 5. 2015].

European Union External Action (n.d.). *Financial Cooperation Reference Documents*. [Online]. Zdroj: http://eeas.europa.eu/enp/documents/financing-the-enp/index_en.htm [staženo 11. 5. 2015].

Freedom House (2015). *Ukraine – Freedom in the World*. [Online]. Zdroj: https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/ukraine#.VU_j6ZMpork [staženo 11. 5. 2015].

Mission of Ukraine to the European Union (n.d.). *Ukraine-EU Relations*. [Online]. Zdroj: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/ukraine-eu/relations> [staženo 26. 3. 2015].

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky (n.d.). *Východní partnerství*. [Online]. Zdroj: http://www.mzv.cz/vychodni_partnerstvi [staženo 4. 5. 2015].

Razumkov Centre (n.d.). *Which foreign policy direction should be a priority for Ukraine? (Recurrent, 2002-2015)*. [Online]. Zdroj: http://www.razumkov.org.ua/eng/poll.php?poll_id=305 [staženo 11. 5. 2015].

University of Kent (2014). *Referencing Guide: The Harvard Referencing Style (Updated December 2014)*. [Online]. Zdroj: <http://www.kent.ac.uk/ai/Harvard-Style-Guide-Dec-2014.pdf> [staženo 11. 5. 2015].